

INHOUD

De nalatenschap en de materiële leefwereld van Constantia Moens (1598-1678) - deel 1 <i>Kristof Evers</i>	blz. 3
Het jaar dat de adem inhield <i>Jos Bourgeois</i>	blz. 22
Pieter Bruegel en de Vlemincks uit Limbourg <i>Raymond Correns</i>	blz. 34
Een onbekend wapen in het archief van Havre <i>Stefan Crick en Marc Van de Cruys</i>	blz. 37
Wat straatnamen vertellen (K-L) <i>Carlo Evers</i>	blz. 47
Mededelingen	blz. 59

Niets uit deze brochure mag overgenomen of gekopieerd worden zonder schriftelijke toestemming van de auteur(s). Iedere auteur blijft verantwoordelijk voor de inhoud van zijn of haar artikel(s).

DE NALATENSCHAP EN DE MATERIELE LEEFWERELD VAN CONSTANTIA MOENS (1598-1678)

(DEEL 1)

Kristof Evers

Het archieffonds van de familie van Havre heeft al inspiratie geleverd voor menig artikel, en dat is voor deze bijdrage niet anders. Zo viel ons oog op enkele documenten over de erfenis van de Antwerpse geestelijke dochter Constantia Moens (1598-1678). Concreet gaat het om twee testamenten, een boedelbeschrijving, een afrekening van het sterfhuis en enkele aanverwante notariële bescheiden.

De link tussen de familie van Havre en de familie Moens kwam tot stand met het huwelijk van Jean Michel van Havre (1730-1804) en Catharina Lunden (1733-1801). Haar overgrootvader Arnold Lunden (°1646) trouwde in 1692 met Catharina Moens (1648-1668), een achternichte van Constantia. Het echtpaar van Havre-Lunden werd gezegend met drie kinderen, van wie de jongste zoon, Charles van Havre (1767-1814), bij sommige lezers een belletje zal doen rinkelen. Hij was namelijk de vader van het gezin van Havre-Vinck, dat in de nasleep van de Franse Revolutie uitweek naar Duitsland.¹

Maar alvorens de samenstelling en de verdeling van Constantia's nalatenschap te bespreken, belichten we de sociaal-economische achtergrond van de afluïvjige en vertellen we iets over de maatschappelijke rol die zij speelde als geestelijke dochter of devotarisse.

¹ Zie L. Spaepen, *Op de vlucht voor de revolutie. Emigratiedocumenten van Havre 1794-1807*, in: Tijdschrift van de heemkundige kring Jan Vleminck, 2010 nr. 3, blz. 6-36.

De familie Moens: van bescheiden lakenverkopers tot gefortu- neerde groothandelaars

Constantia Moens stamde uit een familie van succesrijke textielhandelaars die oorspronkelijk afkomstig was uit Mechelen. In de tweede helft van de zestiende eeuw zette haar grootvader Hendrik Moens (1527-1596) koers naar de Scheldestad. Die kende sinds het begin van de eeuw een ongeziene economische bloei, en dat werkte uiteraard als een magneet op talloze opportunistische ondernemers. In 1550 stapte de Mechelse lakenverkoper in het huwelijksbootje met Anna Snellinx (1528-1594). Drie jaar later kochten beide echtelieden het huis *Den Griffioen* dat in de Hoogstraat gelegen was. Daarna werden zij ook de eigenaars van *Den Gulden Bot* en *Den Grauwen Bot*; twee aanpalende huurwoningen op de hoek van de Hoog- en de Reyndersstraat.

Hun zoon Hendrik (1558-1625) nam het beroep van zijn vader over en trouwde in 1586 met Constantia Bonaome (1570-1642). Het echtpaar Moens-Bonaome nam zijn intrek in de Ambtmanstraat in het huis *Den Salvator*, waar ook hun zaak was ondergebracht. Samen schonken ze het leven aan tien kinderen, onder wie hun jongste dochter Constantia Moens.

Vader Hendrik had zich na verloop van tijd toegelegd op de zijdehandel en hield er ondanks de economisch moeilijke tijden na de val van Antwerpen (1585) een bloeiende zaak op na. De Scheldestad bleef immers, als bolwerk van de contrareformatie, een vooraanstaand productiecentrum op het gebied van kunst- en luxeartikelen. Vandaar het spreekwoord 'Kant, diamant en zijdedraad houden Antwerpen in stand'. In 1626 werd Den Salvator uitgebreid met het gloednieuwe woonhuis *Den Keyser*. Daarnaast kwam de familie Moens ook in het bezit van een landgoed met pachthoeve te Edegem.

Na de dood van hun vader in 1625 ontvingen Constantia en haar vijf overlevende zoons elk een som van 18.000 gulden. Voor zulk

bedrag moest een ongeschoolde arbeider minstens honderd jaar werken! De twee overige dochters, Anna Maria (1587-1666) en Maria (1596-1657), hadden hun erfdeel reeds bij hun huwelijk ontvangen. Gaspar (°1604) stierf op jonge leeftijd en ook voor hun zoon Jan (°1590), sinds 1616 vermist tijdens zijn handelsstage in Venetië, was een som van 18.000 gulden opzij gezet.

Den Salvator en Den Keyser in de Antwerpse Ambtmanstraat 3-5 werden in de vroege 19de eeuw samengevoegd en kregen een neoclassicistische voorgevel.

De toekomst van het familiebedrijf werd verzekerd door Hendrik (1588-1636) en zijn broers Marcus (1591-1664) en Michiel (1601-1677). Adriaan (1594-1669) bouwde een religieuze carrière uit, terwijl Bernardus (1605-1641) zich in Amsterdam vestigde. Net als hun vader richtten de drie broers hun commerciële activiteiten op de in- en uitvoer van Venetiaanse zijde. Hendrik stond in voor het dagelijks bestuur van het handelshuis te Antwerpen, terwijl Marcus en Michiel de zakelijke belangen in Venetië behartigden.

DE ANTWERPSE TAK VAN DE FAMILIE MOENS

Hendrik Moens (1527-1596) x Anna Snellincx (1528-1594)

|

Hendrik Moens (1558-1625)

x

Constantia Bonaome (1570-1642)

|

- Anna Maria Moens (1587-1666) x Jan Goeyvaertsen vanden Graeff (+1656)
- Hendrik Moens (1588-1636) x Maria Fourment (+1656)
- Jan Moens (°1590): was sinds 1616 zoek en werd gedood in de Venetiaanse regio Friuli
- Marcus Moens (1591-1664): stierf ongehuwd in Venetië
- Adriaan Moens (1594-1669): werd priester te Antwerpen
- Maria Moens (1596-1657) x Jan Vecquemans (1593-1642)
- **Constantia Moens (1598-1678):** geestelijke dochter
- Michiel Moens (1601-1677): had een bastaardzoon, Jan-Baptist, die in 1656 door de Staten van Brabant gelegitimeerd werd en mee in de zaak stapte
- Gaspar Moens (°1604): stierf op jeugdige leeftijd
- Bernardus Moens (1605-1641) x Anna van Papenbroeck (1621-1695)

Na de Vrede van Münster (1648) sloeg de Antwerpse nazomer van de luxe- en kunstnijverheid echter om in een bar herfsttij.² De vrije vaart op de Schelde werd aan banden gelegd en de buurlanden verschansten zich achter een uitgesproken mercantilisme, dat de uitvoer van Antwerpse luxegoederen erg veel schade berekende. Terwijl een agressieve douanepolitiek de buitenlandse afzetgebieden zienderogen deed inkrimpen, werd de lokale markt ook nog eens overspoeld door goedkope Franse en Nederlandse producten. Daarnaast deed er zich onder de Antwerpse elite een smaakverschuiving voor naar goedkopere en minder duurzame

² Met de Vrede van Münster kwam er in 1648 een einde aan de Tachtigjarige Oorlog tussen Spanje en de Verenigde Provinciën (het huidige Nederland). De Zuidelijke Nederlanden (het huidige België) werden door Alexander Farnese succesvol heringelijfd, maar onze noorderburen wisten zich voorgoed aan het gezag van Spanje te onttrekken.

producten. Het waren vooral de Franse cultuurvormen en de daarmee samenhangende 'fashion items' die door de Antwerpse beau monde gretig werden toegeëigend.

Voor het fel verzwakte Spanje waren de Zuidelijke Nederlanden niet meer dan een wingewest waarin men niet te veel tijd én geld wenste te steken. De geïsoleerde ligging maakte bovendien van onze gewesten een dankbaar strijdperk voor het uitvechten van tal van Europese conflicten.³ Tegen het einde van de zeventiende eeuw was de traditionele handel op Spanje op sterven na dood, en de bestaande beleggingsmogelijkheden brachten nauwelijks iets op. Heel wat Antwerpse groothandelaars hielden het koopmanschap voor bekeken en gingen tegen wil en dank rentenieren. De meest gefortuneerde kooplieden kochten zichzelf een adellijke titel en gedroegen zich voortaan conform met hun nieuwe status.⁴

³ Enkele voorbeelden: de Devolutieoorlog (1667-1668), die werd uitgevochten tussen Spanje en Frankrijk met als inzet de heerschappij over de Zuidelijke Nederlanden, de verschillende handelsoorlogen (1652-1654, 1665-1667 en 1672-1674) tussen de Verenigde Republiek en Engeland en de Negenjarige Oorlog (1688-1697), waarbij het imperialistische Frankrijk het opnam tegen de rest van Europa, verenigd in de zogeheten Grote Alliantie (Spanje, Zweden, Oostenrijk, Engeland en de Verenigde Provinciën).

⁴ Enkele voorbeelden van geadelde koopliedenfamilies zijn: van Susteren (1674), Lunden (1679), Labistrate (1682), Peeters (1682), Moretus (1692) en de Neuf (1693). De nieuwe edellieden lieten zich bedienen door een uitgebreide staf van personeel, verplaatsten zich met een rijkelijk versierde karos en trokken zich tijdens de zomermaanden terug in hun rustiek buitenverblijf. In de vakliteratuur wordt dit fenomeen doorgaans verwoord als 'het verraad van de burgerij'. Kooplieden en ondernemers beschouwden hun commerciële bezigheden enkel als springplank naar een hogere sociale status, en zodra zij in dit opzet slaagden, trokken zij zich voorgoed uit de handel terug. Maar wat betreft de situatie in het zestiende-eeuwse Antwerpen stelde Hugo Soly vast dat succesrijke kooplui zich niet gemakkelijk lieten verleiden door de lokroep van de adeldom en dat zij hun lucratieve handelsactiviteiten zo lang mogelijk wensten uit te oefenen. Karel Degryse verrichtte een gelijkaardige studie met betrekking tot de achttiende eeuw en kwam tot de slotsom dat de overstap van koopman naar edelman er een was van economische noodzaak. Bovendien was het krachtens de zogeheten *dérogeance*-mentaliteit voor edellieden verboden om handel te drijven of enige vorm van handenarbeid te verrichten.

Volgens de studie van Karel Degryse behoorde de familie Moens in de achttiende eeuw tot het selecte clubje van de 130 rijkste families van de Scheldestad, met een geschat vermogen van minstens 500.000 gulden. Doch anders dan met vele textielhandelaars het geval was, hebben de financiële successen van het familiebedrijf zich nooit vertaald in een opname in de Belgische adeldom. Dit nam nochtans niet weg dat het geslacht Moens toch adellijke familieleden in zijn rangen telde. Zo werden alle nakomelingen van Constantia's neef Bernardus (1640-1718) in 1724 per keizerlijk patent tot baron benoemd.⁵

Ondanks de economisch moeilijke tijden bleven de gebroeders Moens handel drijven op Spanje en Italië. Hendrik Frans (1669-1731), de enige zoon van het echtpaar Moens-de Heuvel, stierf kinderloos in Venetië. Michiel woonde met zijn gezin in Den Salvator en betaalde in 1704 een huishuurgeld van 400 gulden. Aangezien slechts 3% van de belastbare Sinjoren een som van meer dan 300 gulden moesten ophoesten, behoorde hij ongetwijfeld tot de hoogste vermogensklasse. Bovendien was Michiel de trotse bezitter van twee paarden, iets dat enkel voor heren van stand was weggelegd. Na de dood van Michiels zonen kwam het familiefortuin via de huwelijksverbintenissen van zijn dochters in handen van de geslachten van der Borcht en Della Faille.

Geestelijke dochters en hun sociaal-culturele rol

Anders dan tegenwoordig speelde de katholieke Kerk tijdens het ancien régime een dominante rol in het openbare leven. Kerk- en kloostertorens beheersten de skylines en het dagelijkse levensritme verliep grotendeels volgens het luiden van de kerkklok. Behalve door seculiere (bisschoppen, priesters, diakens...) en

⁵ Bernardus Moens (1640-1718) was de zoon van Bernardus sr. (1605-1641) en Anna van Papenbroeck (1621-1695) en huwde in 1674 met Maria Magdalena Ornia (1657-1735). Na zijn dood ontvingen zijn eega en drie kinderen in naam van keizer Karel II (1685-1740) van het Heilig Roomse Rijk de adellijke titel van baron.

reguliere (franciscanen, dominicanen, clarissen ...) clerici werd het straatbeeld ook gekleurd door devote begijnen én geestelijke dochters/maagden. Begijnen, die hoofdzakelijk in de beslotenheid van een begijnhof leefden, werden echter niet als religieuzen beschouwd, aangezien zij geen eeuwige geloften van kuisheid en gehoorzaamheid aflegden.

Anna de Torres (1662-1698), dochter van een Spaanse officier, stelde haar leven als devote maagd volledig in het teken van God. Tijdens haar verblijf in Antwerpen ontving zij de heilige stigmata. Haar graf in de Sint-Walburgiskerk werd een populaire trekpleister.

Geestelijke dochters of *devotarissen* legden zelfs geen tijdelijke eed af, maar kozen bewust voor een ongehuwd en kuis leven. Bovendien schermde zij zich niet volledig af van de buitenwereld en hielden zij er vaak een eigen huishouden op na.

Het fenomeen van de devote maagden manifesteerde zich voornamelijk in de (groot)steden, al kwamen er ook devotarissen voor in de meer bescheiden dorpsparochies. Voorts vormden er zich verschillende stedelijke en landelijke communauteiten, die vooral tussen 1650 en 1750 veel bijval genoten.

Hoewel menig godvruchtig traktaat hen een sobere kledinglijn voorschreef, verschilde de kledij van de geestelijke dochters niet veel van die van de gewone burgerbevolking. De meeste devote maagden gingen in het zwart gekleed, wat de verzaking aan het aardse leven moest veruiterlijken. Kenschetsend was de zogeheten 'tip': een zwarte muts die op het voorhoofd uitliep in een punt. Ook Constantia hield zich blijkbaar aan de kledingvoorschriften, want in de boedelbeschrijving vonden we onder de rubriek *cleerderen van d'afflijvige* een weliswaar versleten *cappottien* of kaproen. Verder vermeldde de inventaris ook nog een jas uit zwart laken, een zwarte voorschoot en een versleten zwarte rok. Andere devote (gebruiks)voorwerpen, die naar haar sociale status verwezen, waren een *silvere wijwatervat*, een preekstoel en een reeks artistieke devotionalia.

Ofschoon zij zich in het openbaar vertoonden, werd van geestelijke dochters verwacht dat zij een teruggetrokken bestaan nastreefden. Publieke ruimten als winkelstraten, taveernen en het marktplein, moesten vermeden worden; ook de deelname aan bruiloften, kermissen en jaarmarkten werd expliciet afgeraden. Zo staat in een vroegachtttiende-eeuwse instructie te lezen: *Uw huys uwe kamer ende de kercke sullen uwe heele wereldt zijn.*⁶ Als bruiden van God dienden geestelijke dochters zich in de eerste plaats in te laten met contemplatieve oefeningen als heiligenverering, dagelijks kerkbezoek, ontvangen van de sacramenten, meditatie en gebed. Om dit alles naar behoren uit te voeren, konden

⁶ Deze quote werd ontleend aan de studie van M. De Vroede, die haar op zijn beurt uit het volgende werk citeerde: *Instructie voor een geestelycke dochter om Godt wel te dienen in den maeghdelijcken staet. Opghedraeghen aen alle Godtminnende zielen*, Antwerpen, s.d.

devotarissen beschikken over een ruim assortiment van devote literatuur, zoals heiligenlevens, psalm-, predikatie- en gebedenboeken. Ook Constantia bezat *een partije diversche boecken*, maar over de aard en de inhoud liet de notaris ons jammer genoeg in het ongewisse. Daarnaast werd een godvruchtige dochter dikwijls bijgestaan door een geestelijke, die optrad als haar mentor. Vooral de Antwerpse jezuïeten waren op dit vlak erg actief. Constantia's biechtvader was directeur van het professiehuis van deze orde.

Buiten de spirituele activiteiten had een devote maagd ook heel wat praktische dagtaken te vervullen. Die handenarbeid mocht echter niet gepaard gaan met persoonlijk geldgewin, tenzij het niet anders kon. Op de eerste plaats kwamen liefdadigheidswerk en het verrichten van typisch vrouwelijke bezigheden, zoals breien, spinnen en borduren. Vele geestelijke dochters staken ook een handje toe in het huishouden van behoeftige geestelijken en/of maakten zich verdienstelijk in het onderhoud en de verfraaiing van religieuze gebouwen.

Ten slotte vervulden de devote maagden een voorname rol in het meisjesonderwijs, dat bestond uit lezen, schrijven, rekenen en handwerk. Dit onderricht was bij voorkeur kosteloos. Indien hun financiële toestand het toeliet, konden ze ook een of meerdere meisjes op de kost nemen. De rekenstaat van Constantia's nagelaten goederen leert ons dat ook zij instond *voor de montkosten van een arm dochterken d'welck d'afflijvige besteedt hadde in een werckschole*. Of onze testatrice ook zelf voor de schoolbanken stond, was echter niet te achterhalen.

In weerwil van het ideaal van de ootmoedige en barmhartige devotarisse die verzaakte aan de onzedelijke en materialistische wereld, beschikten velen van hen over een aanzienlijk vermogen. Zoals bij Constantia ging het om dochters van gefortuneerde kooplui of rentenierende edellieden. Hun giften en legaten waren niet te onderschatten en werden onder meer aangewend voor de

stichting en de werking van verzorgingstehuizen, armenscholen, weeshuizen en kloosterorden. Zo liet Constantia aan de Antwerpse armenkamer een kapitaalrente van 3.000 gulden na ten laste van de stadskas. De Antwerpse jezuiten mochten rekenen op een totale som van 1.400 gulden, waaronder 100 gulden voor Constantia's biechtvader Antonius Vanden Stock. Voorts ontvingen de Antwerpse minderzusters, de kapucijnenzusters, de karmelietessen, de arme clarissen en de dominicanessen respectievelijk 300, 120, 115, 50 en 25 gulden.⁷ Constantia had ook 350 gulden opzijgezet voor de professie van twee begijntjes, alsook 100 gulden voor de wijding van ene Franciscus Sperwert bij de paters kapucijnen. En ook aan haar nicht Constantia Vecquemans (1623-1693), tevens zuster van het Engelse karmelietessenklooster, liet de erflaatster een bedrag van 12 gulden na.

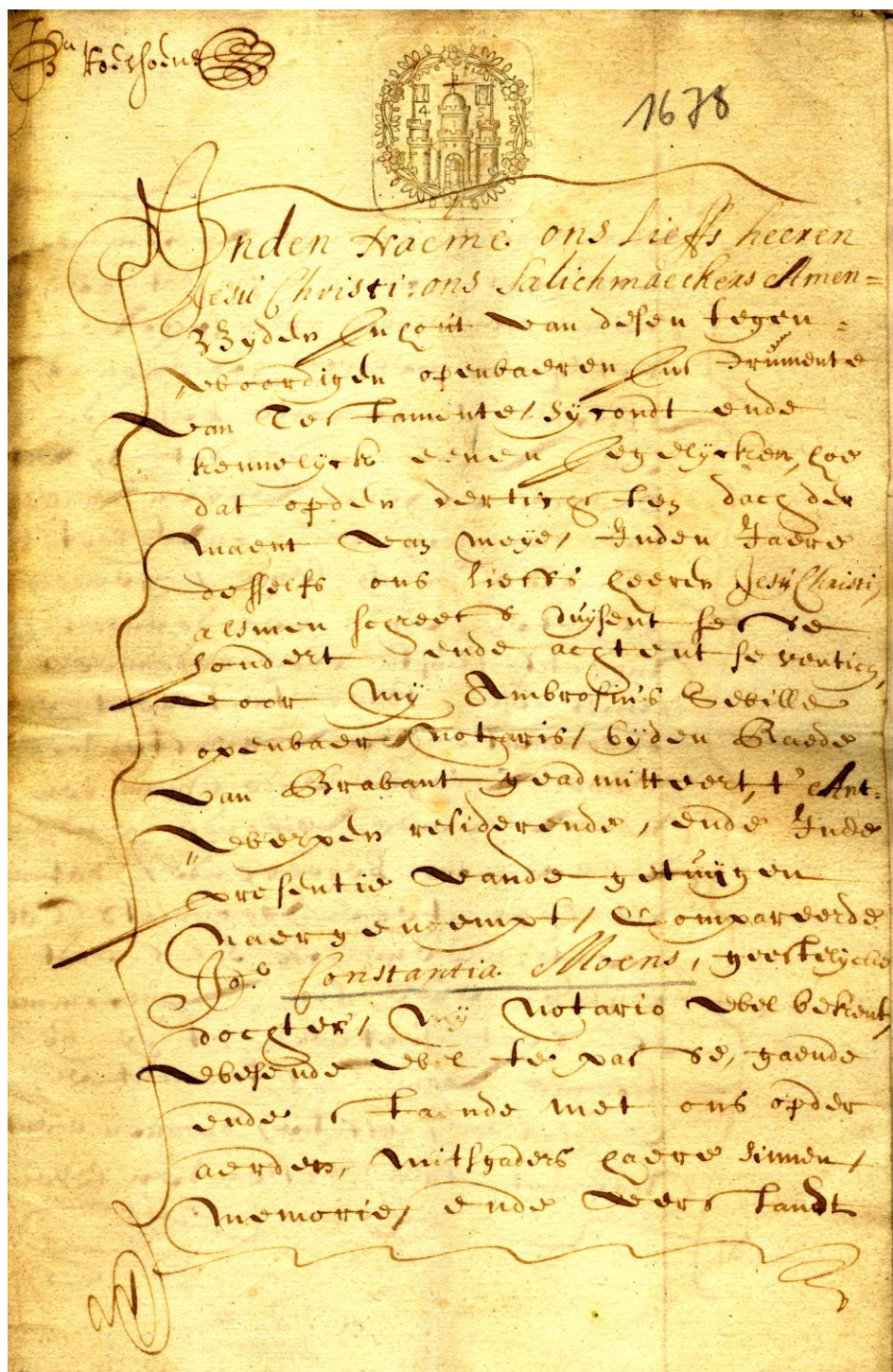
De nalatenschap van Constantia Moens doorgelicht

Op 30 mei 1678 liet de 80-jarige Constantia Moens, *wel te passe gaende ende staende met ons opder aerden mitsgaders haere sinnen memorie ende verstandt wel machtich ende volcommentlijck gebruijckende*, bij hoofde van notaris Ambrosius Sebille voor de tweede maal haar laatste wilsbeschikking op papier zetten. Haar eerste testament dateerde van 17 augustus 1666 en werd door dezelfde notaris opgemaakt te Antwerpen.

Beide documenten bieden, in combinatie met de boedelbeschrijving van 25 november 1678 en de afrekening van het sterfhuis van 14 september 1679, een unieke kijk op de huiselijke leefomgeving van een bejaarde geestelijke dochter op het einde van de zeventiende eeuw. Daarnaast fungeren deze bronnen ook

⁷ Een opvallende discrepantie met Constantia's laatste testament is dat de erflater aan de kapucijnenzusters naast de som van 120 gulden ook nog een kapitaalrente van 4.000 gulden wenste na te laten. In het testament van 1666 betrof het twee afzonderlijke kapitaalrenten van 1.800 en 2.000 gulden. In de eigenlijke afrekening van het sterfhuis is hiervan echter niets terug te vinden, wat erop wijst dat ze nooit werden toegekend.

als belangrijke fortuinindicators en leveren zij heel wat informatie over de sociale standing van de erflater(s).

Voorpagina van Constantia's tweede testament d.d. 30 mei 1678.

Ook het huishoudjournaal van Constantia, *innehoudende des afflijvighens goederen ende innecomen*, had ons geweldig kunnen helpen, maar het heeft de tand des tijds helaas niet doorstaan.

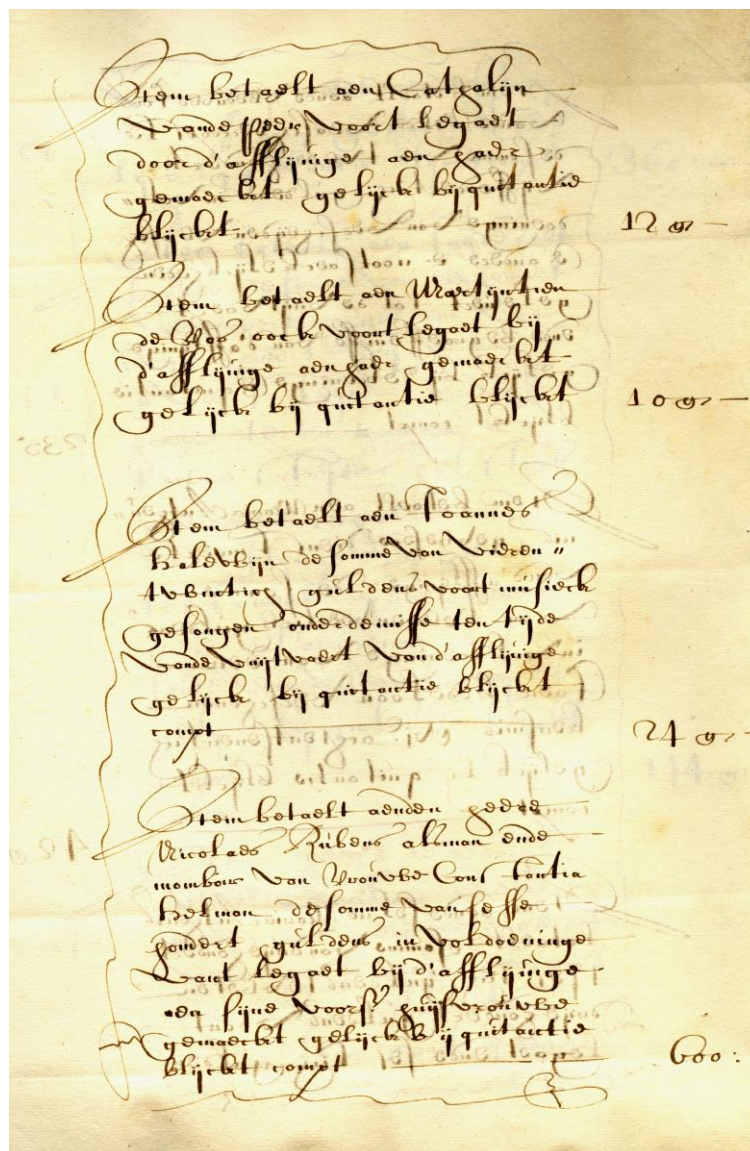
De hoofdbron voor de reconstructie van de materiële cultuur blijven toch de boedelinventarissen. Zij werden doorgaans opgesteld bij een overlijden, maar ook in het geval van een faillissement of van vermogensbeheer. Het waren min of meer geijkte documenten van de hand van een beëdigde notaris, al dient men er rekening mee te houden dat lang niet iedereen zich deze notariële diensten kon veroorloven.⁸

Een standaard boedelbeschrijving ving in de regel aan met een korte inleiding, waarin de namen van de notaris, de erflater(s), de executeur(s) en de aanwezige getuigen vermeld stonden.⁹ Voorts werden ook de plaats en datum van de inventaris aangegeven, waarna men overging tot de opsomming van de nagelaten goederen. Men moet daarbij wel in acht nemen dat niet elke notaris even gedetailleerd te werk ging. Roerende en onroerende goederen werden apart beschreven en ook juridische documenten en waardepapieren kregen dikwijls een afzonderlijke vermelding. Zaken die weinig of geen economische waarde hadden, kwamen nauwelijks aan bod, terwijl andere voorwerpen gemakshalve onder een gezamenlijke noemer (boeken, vaatwerk, rommel ...) geplaatst werden. De beschrijving van de nalatenschap verliep meestal kamer per kamer en gelijksoortige goederen zoals meubilair, kledij, vaatwerk enz. werden samen genoteerd.

⁸ Het edict van 14 oktober 1531 bepaalde dat elke notaris 12 penningen kreeg voor het opstellen van akten in verband met renten, volmachten, kwijtingen en getuigenverklaringen. Voor het opmaken van huwelijkscontracten, cijnspachten, (handels)overeenkomsten, bezoldigingen, verdelingen, schenkingen en testamenten kreeg hij twee stuivers. Bij elke extra bladzijde (de eerste pagina dus niet meegeteld) kreeg hij een extra stuiver.

⁹ Bij het opstellen van een testament werden door de erflater naast de getuigen (meestal twee), één of meerdere executeurs aangesteld. In de meeste gevallen ging het om een lid of naaste kennis van de familie. Wanneer dit niet mogelijk was, stelde de overheid iemand aan. De taak van de executeur bestond erin de wilsbeschikking van de erflater tot het gewenste einde te brengen. Zo diende hij in eerste instantie aanwezig te zijn bij de inventarisatie van de nalatenschap. Hij moest ook eventuele schulden vereffenen en/of openstaande tegoeden bij derden invorderen, en tot slot was hij diegene die alle legaten aan de rechtmatige erfgenamen overhandigde en van hen telkens een kwitantie ontving.

De inventarisatie van Constantia's inboedel vond plaats in haar woning Den Salvator op 25 november 1678. Aanwezig waren notaris Antonius de Pieters de Jonge, getuigen Philips Francot en Peter Franciscus Batkin, alsook Adriaan Goeyvaertsen vanden Graeff, die door de erflaatster tot executeur was aangesteld. Deze laatste was de zoon van Constantia's oudste zus, Anna Maria Moens (1587-1666) en van Jan Goeyvaertsen vanden Graeff (+1656).

Fragment uit de boedelbeschrijving van Den Salvator d.d. 25 november 1678.

Constantia en haar broer Michiel hadden Den Salvator en het aanpalende woonhuis Den Keyser in 1642 geërfd, na de dood van hun moeder. Onze devotarisse nam haar intrek in Den Salvator,

terwijl Den Keyser verhuurd werd voor een jaarlijkse som van 200 gulden.¹⁰ Michiel vestigde zich samen met zijn broer Marcus in Venetië en toen ook hij in 1677 overleed, kwamen beide panden in het bezit van Constantia. Den Salvator was een statige koopmanswoning die in 1828, samen met Den Keyser, een grondige bouwkundige facelift onderging. Thans is er van de constructieve scheiding niets meer te merken en wordt het geheel gekenmerkt door een monumentale neoclassicistische voorgevel. Deze symmetrische façade bestaat uit een centrale ingangspartij met drie traveeën en een verdieping, die aan weerszijden geflankeerd wordt door een zijvleugel met telkens drie traveeën en twee verdiepingen. Momenteel biedt het gebouw een troosteloze aanblik en wacht het op een nieuwe en volwaardige bestemming.

Bij Constantia's overlijden telde Den Salvator twee verdiepingen, waarvan de bovenste was opgedeeld in een drietal zolderkamers. De exacte indeling van de eerste en de gelijkvloerse verdieping was echter moeilijk te reconstrueren, omdat de opeenvolgende ruimten in de inventaris willekeurig aan bod lijken te komen. Bovendien liet de beschrijving van de verschillende kamers niet altijd toe de exacte functie ervan te bepalen. Zo is er in de inventaris nergens expliciet sprake van een slaapkamer, terwijl bijna alle kamers op de eerste verdieping over de nodige slaapfaciliteiten beschikten. Daarnaast heeft men het over een *camer boven de keuken*, terwijl de bewuste kookplaats verder niet meer aangehaald wordt.

Tot diep in de zeventiende eeuw werden woonvertrekken immers opgevat als polyvalente leefruimten, waarin zowel gewerkt als gegeten en geslapen werd. Pas in de loop van de zeventiende

¹⁰ Den Keyser werd onder meer verhuurd aan weduwe Maria Vander Pret (van 1649 tot 1653), Peter Jaspersen (van 1656 tot 1660), Cornelis Salet (van 1660 tot 1664), Peter Batkin (van 1665 tot 1669) en advocaat Aegidius Bollaert (van 1672 tot 1678). Peter Batkin, tevens getuige bij het opmaken van de inventaris, telde jaarlijks 25 gulden extra neer voor de huur van het pakhuis en advocaat Bollaert betaalde ieder jaar een bijkomende som van 24 gulden voor het gebruik *een seker plaetsken gestaen over den hoff*.

eeuw vertaalde de toegenomen privatisering van het leven zich in een duidelijke functionele opsplitsing van het stedelijke woonhuis. Een verhoging van de heersende schaamtedrempels leidde ertoe dat heel wat aspecten van het lichamelijke bestaan (slapen, baden, zich ontlasten ...) zich voortaan achter gesloten deuren afspeelden en in een daartoe specifiek ingerichte ruimte.

Op de eerste etage van Den Salvator telden we zes afzonderlijke ‘slaapkamers’, alsook een bescheiden bureau met *eenen lessenaar, een houtte tafeltien* en *een houtte bancke*. De slaapkamers waren op één na allemaal uitgerust met een houten opbergkast of *schrappraije*, een al dan niet uittrekbare tafel, verscheidene (Spaanse) stoelen en een ledikant. Dit slaapmeubel won vanaf 1650 aan populariteit en verving de vroegere bedstede, die in de muur was ingebouwd. Het verplaatsbare ledikant bestond doorgaans uit een rechthoekige constructie, eventueel overkoepeld door een houten hemel en afgeschermd met gordijnen. De vijf ledikanten uit Constantia’s inboedel waren alle voorzien van een *behanchsel, matrassen, peul, en sargie* of *spreije*.¹¹ Op het zogeheten *clijn camerken aende straete* stond *een rolle coetsken met wolle en stroije matrassen ende wollen peul midsgaders pavillioen*, hetgeen doet vermoeden dat het om een kinderkamer ging.¹²

Wat betreft de kamerinkleding springt ook het consequente kleurgebruik in het oog. In een van de slaapkamers bestonden zowel de bedgordijnen als het tafelkleed en het beddengoed uit een gele stof, terwijl er in een andere slaapkamer vooral met groentinten gewerkt werd. En ook het goudlederen behang *sijnde van gouden ende rooden grondt op de bovencamer aende straete* was assorti met de rode spreij en de voorhang van het aanwezige ledikant.¹³

¹¹ Behanchsel = bedbehang of gordijn; peul = peluw; sargie = deken; spreije = bedsprei.

¹² Waarschijnlijk ging het hier om een hemelbedje op wielletjes, dat bestemd was voor zuigelingen of jonge kinderen.

¹³ Dit goudlederen behang werd voornamelijk vervaardigd uit geloid kalfsleer, dat vervolgens met bladzilver of bladtin bedekt werd. Daarna werden in het

Al het overige meubilair op de bovenkamers - tafels, stoelen, (voet)banken, (lade)kasten en opbergkasten - was voornamelijk vervaardigd uit hardhout. Het ging daarbij vooral om inheems loofhout zoals eik, beuk of notelaar, al waren er voor de meer gegoede bevolgingsklassen wel luxe-uitvoeringen in ebbenhout beschikbaar. In het meest prestigieuze slaapvertrek waren de wanden niet enkel behangen met goudleder, maar tevens met een vijftal schilderijen, waaronder twee portretten van de overledene en één van haar oudere broer Michiel (1601-1677). Waarschijnlijk betrof het de slaapkamer van Constantia, mede omdat het de enige kamer was die uitgerust was met een spiegel en open haard.

Spaanse lederen stoel met eikenhouten frame, tweede helft 17de eeuw.

Het voornaamste vertrek van de vroegmoderne stadswoning was allicht het salon. Deze kamer, ook wel de *beste camer*, *sael* of *sallet* genoemd, deed in eerste instantie dienst als ontvangstruimte

geprepareerde behang vaak bepaalde patronen aangebracht, waarna het geheel in een goudgeel vernis werd gezet. In tegenstelling tot het hedendaagse papieren behang werd het goudleder niet met lijm aan de muur vastgehecht, maar op een houten frame vastgespijkerd.

en onderscheidde zich vaak door een rijkelijke inrichting. In Den Salvator waren er twee ruimten die voor deze representatieve functie in aanmerking kwamen.

In *de camer aende strate* waren de muren opgesmukt met een goudlederen behang, een grote sierspiegel en vier schilderijen, waarvan één met als thema de Kruisiging van Christus. Aan het plafond prijkte een koperen luchter en boven de open haard hing een *schouwstuck* zonder verdere omschrijving. Het meubilair omvatte een hardhouten uittrekbare tafel, twee zitbanken, elf zitkussens, zes Spaanse lederen mannen- en twee Spaanse lederen vrouwenstoelen. Dit stoeltype werd gekenmerkt door een vaste lederen bekleding van de rug en de zitting. De meest luxueuze exemplaren waren met fluweel overtrokken en versierd met figuratief houtsnijwerk en/of reliëfs, die in het leder aangebracht werden. Voorts stonden in hetzelfde vertrek nog vier leunstoelen *vanden ouden tijt*, een preekstoel en een schijftafeltje dat met schildpad was ingelegd.

De *beste sallette* was eveneens met goudleder behangen en gaf uit op de tuin. In de tuin stond een grote *granaetboom* en de omheining was versierd met een *schilderije iacht van een wilt vercken*.¹⁴ De grootste blikvanger van deze leefruimte was allicht het *schouwstuck* met de *historie vande drije coningen* boven het haardvuur. Ook hier hing een grote spiegel aan de muur, alsook vier niet nader beschreven schilderijen en een portret van Adriaan Moens (1594-1669), *haerder testatrice broeder saliger geschildert door wijlen den heere (Antoon) van Dijck*.

Wat betreft het aanwezige huisraad werden nog *een herthouten uijttreckende tafel met gestreken tafelcleet*, 18 zitkussens, 4 Spaanse leunstoelen en 21 Spaanse lederen stoelen opgetekend. Uit de inventaris is niet op te maken welk van beide vertrekken nu

¹⁴ Granaetboom = granaatappelboom. Granaatappels groeien in feite aan een tot zes meter hoge struik met lange doornige takken en glanzende groene bladeren. Deze struik is oorspronkelijk uit Perzië afkomstig en komt veelvuldig voor in het Middellandse Zeegebied.

juist als ontvangstruimte gebruikt werd, al zal dit ongetwijfeld hebben afgehangen van de aard van de gelegenheid en van het aantal genodigden.

Ook de *eedtcamer* had kennelijk een representatieve functie en was onder meer verfraaid met wanden in goudleder, twee spiegels en acht schilderijen. Boven het haardvuur hing wederom een schouwstuk en op de schoorsteenmantel stonden twee houten musicerende figuren, spelend op een lier en een moezel. De aanwezigheid van een uitgebreid arsenaal van koperen kookgerei en de vermelding van *eene ceucken schrappraije van drije deuren* bewijst dat er in dezelfde ruimte ook gekookt werd.¹⁵ De eigenlijke eetkamer, bemeubeld met een uittrekbare tafel, vijftien stoelen en twee houten banken, kon van de keuken worden afgeschermd door een beschilderde paravent.

Tinnen eetborden van Brugse makelij, late 17de of vroege 18de eeuw.

De inrichting van de overige ruimten op de benedenverdieping was een stuk soberder, een gevolg van hun functie. De *pletse* of binnenplaats deed dienst als was- en opbergruimte voor kleding,

¹⁵ Een kleine greep uit dit uitgebreide scala: een braadspit, hespketel, koelbak, pothengsels, vergiet, vijzel, visspaan, taartpan, alsook een bonte verzameling potten, pannen, ketels en pinten.

servies, tafellinnen en beddengoed, dat in aanzienlijke hoeveelheden lag opgeslagen. Zo inventariseerde notaris de Pieters de Jonge niet minder dan 61 voorschoten, 27 vrouwenhemden, 31 zakdoeken, 131 servetten, 18 grote handdoeken, 72 tinnen borden, 42 tinnen schotels, 36 tafelkleden, 30 fluwijnen en 37 paar slaaplakens.

Ook het zogenaamde *tuiniercamerken* en het *packhuijs* fungeerden als stockeerruimten. Naast enkele kisten en een lakenkast vermeldt de inventaris ook heel wat *pronselinge*, waaronder een partij oude maten en gewichten.¹⁶

In de aangrenzende *tolcamer*, het voormalige administratieve hart van Den Salvator, stonden enkel nog een hardhouten teltafel en een grote houten kist. De drie zolders op de bovenverdieping waren hoofdzakelijk bestemd voor afgedankt en versleten meubilair. De notaris vond er onder meer *ses houte schabellekens*, *twee quade cofferkens*, *twee weeckhouten tafels met schragen*, *eene quade persse* en *een quaet bedde met peul*.¹⁷

In de kelders werden ten slotte twee boterkuipen en een lading brandhout en buskolen opgetekend.

(Het tweede en laatste deel van dit artikel verschijnt in het volgende nummer.)

¹⁶ Pronselinge = rommel, prullaria.

¹⁷ Schabelleke = voetbankje; quaet = versleten, in slechte staat verkerend; weeckhout = naaldhout, dat week werd genoemd vanwege zijn grotere slijtagegraad; persse = pers, al weten we niet of het om een wijn-, olie-, druk-, of waspers ging; peul = peluw.

WERE DI 1961

HET JAAR DAT DE ADEM INHIELD

Jos Bourgeois

1961 was, althans rekenkundig gezien, het eerste van de jaren zestig. Het vreemde is dat we ons van dat jaar vrijwel niets herinneren. Einde november 1960 werden we eenentwintig en bijgevolg mochten we bij de verkiezingen van zondag 26 maart 1961 voor het eerst onze politieke rechten uitoefenen. Ofschoon opgevoed met het katholieke elfde gebod ‘Voor kamer, senaat, dorp of stee, zult gij stemmen voor de CVP’, gunden we minder uit overtuiging dan uit pure branie onze stem aan de socialisten, zodat de CVP bij de daaropvolgende regeringsformatie wel verplicht was een duivelse alliantie aan te gaan met de BSP, een regering die het overigens vier jaar uitzong.

Op zomerse zondagmiddagen wandelden we langs het Albertkanaal richting Merksem. We droegen een zondags pak, een wit hemd en stropdas of vlinderdasje. Onze maat Walter Helssen liet daarbij zijn zwarte jachthond Cora uit. Een bouwkundig hoogstandje leverden we bij het aanleggen van een uit vier treden bestaand betonnen trapje dat door het voortuintje van het huis Helssen naar het trottoir van de Merksemsebaan afdaalde. En een enkele keer zwommen we in het Albertkanaal (Wijnegem had immers nog geen zwembad), ons niet te ver van de oever wagend, want goede zwemmers waren we niet.

Maar meer komt ons echt niet voor de geest. Vandaar de titel van dit stuk: *Het jaar dat de adem inhield*. Eraan kwamen immers de later tot mythe opgetilde jaren zestig, de ‘sixties’. Net zo min als ‘la belle époque’ (1895-1914), een andere mythische periode die alleen maar belle was geweest voor de gegoede burgerij en de happy few, waren de sixties een periode om over naar huis te

schrijven. Niks aan de hand dus, we spartelden die komende tijd door en vroegen ons later af waarover we ons druk hadden gemaakt. Er rest ons niets anders dan de vertrouwde Were Di erop na te slaan over dingen die in 1961 in ons dorp of desnoods daarbuiten waren gebeurd.

In 1961 trouwde Jack Verschueren, bezieler en drijvende kracht van het Wijnegemse Milac-blad, die men voor eeuwige vrolijke vrijgezel had gehouden, op 37-jarige leeftijd met ene Paula Mertens uit Oostmalle. Onder een tekening van een op volle zeilen varende boot en de titel *Goede Vaart* steekt het verslag van wal:

Jack Verschueren (foto 1999)

Goede Vaart!, ja, dat wenst de redactie van harte aan het gloednieuwe echtpaar. Onze hoofdverantwoordelijke en hoofdredacteur is in het huwelijksbootje gestapt met zijn Paula. We hebben de Jack zo'n beetje van dichtbij kunnen volgen in zijn opgang naar die liefdesverbintenis. Het was hem aan te zien dat het voor hem geen lolletje was, maar een ernstige zaak, een levenskwestie, een roeping. Spijts de vele voorbereidingsformaliteiten bleef hij echter trouw op post in de Milac. Toen het jongste nummer ter perse ging vroeg hij nog: waar zijn die jonge

mensen die als ze verkeren geen tijd meer hebben om zich te geven aan hun jeugdbeweging?

Met de bijna voltallige Milacwerkersploeg zijn we getuige geweest van de huwelijksplechtigheden en als gelegenheidsreporters hebben we zo wel het een en ander opgemerkt dat de moeite van het noteren waard is.

We zijn reeds zeer vroeg bij de kerk in Oostmalle afgestapt, want daar gaat zich de grote gebeurtenis voordoen. Geburen en kennissen van Jack en zijn familie komen ook aan. Nu komen mooi blinkende ceremoniewagens aanrijden. Nadat in het Gemeentehuis het burgerlijk huwelijkscontract is aangegaan en ondertekend, komen bruid en bruidegom nu aan het kerkportaal, waar drie geestelijken hen opwachten: E.H. Mertens, pater Scheutist en broer van de bruid, haar Eerwaarde oom, eveneens Scheutist, en E.H. Avonts van Wijnegem.

Tijdens de huwelijksinzegening hield de celebrant een zeer mooie uiteenzetting over de betekenis van het huwelijk en stelde hij de persoonlijkheid van beide huwendes in het licht. Knappe en diepgaande toespraak die iedereen boeide. Dan kwam het plechtige hoofdmoment van het jawoord, dat hard en overtuigend klonk vanwege de Jack, minder hard en ten slotte geroerd door Paula.

Daarop volgde dan een plechtige mis, opgeluisterd door onze plaatselijke operazanger Adrien Willems. Prachtige liederen op een prachtige manier uitgevoerd met een prachtige stem, wat de gewijde stemming ten zeerste ten goede kwam. Na de mis ging de bruid aan het altaar van O.L.Vrouw een grote kaars offeren, weer begeleid door dezelfde zanger met een mooi Marialied.

Na de mis ging het dan plechtig in stoet naar buiten. Daar wachtten vele mensen om de pasgehuwden geluk te wensen. We bemerkten een gewestelijke BJB-leidster, mej. Maria Jaspers, die een korte en oprechte toespraak richtte tot Paula, die leidster was in de BJB-Oostmalle. Spreekster drukte tevens haar dankbaarheid en die van de beweging tastbaar uit door het overhandigen van een schone schotel als geschenk. Vervolgens werden ook beste

wensen aangeboden door een jongen en een meisje van de 'Edel en Sterk'-turnkring van Wijnegem, die vergezeld waren door secretaris J. Van Hoof. Vele bloemstukken vanwege vrienden en kennissen werden aangeboden. Ondertussen werd er gefilmd en gefotografeerd dat het een plezier was om te zien. Daarna verdwenen de beide gelukkigen om in intieme familiekring de gebeurtenis te vieren.

Jack en Paula, nogmaals proficiat. Paula, we heten u welkom in Wijnegem. Ge zult het hier vlug gewoon zijn, hoor. Jack, wij en de vele trouwe Were Di-lezers hopen u nog vele jaren aan het hoofd van de redactie te mogen hebben tot grote vreugde van onze soldaten, van de vele lezers, en niet het minst van de overige redactieleden.

Kortom, in één woord: prachtig! Een week later meldt Were Di dat de Jack bij het afwassen een bord heeft gebroken en zodoende de status van perfecte huisman heeft verworven.

Jammer is dat Jack Verschueren zijn vijftigste huwelijksverjaardag niet meer heeft mogen beleven: hij overleed in 2001.

De Heer Theo Michielsens, ereburgemeester van Wijnegem, zal het ons hopelijk niet kwalijk nemen dat we de berichtgeving over het huwelijk van Jack Verschueren hebben laten voorgaan op het nieuws over de belangrijke gebeurtenis in zijn eigen gezin:

Op zaterdag 25 april 1961 werd het gezin van de Heer Burgemeester met een zoon verrijkt. De andere jongens van onze burgervader sprongen toen in een rijtje en zongen uit volle borst het vaderlands lied. De zevende telg, een zevende zoon, werd met open armen ontvangen. De Heer Picavet, griffier van de Provincie, nam in naam van de Koning het peterschap waar en daarmee ontving het kind de naam Boudewijn. Voor één keer had onze Burgemeester niks te vertellen in het Gemeentehuis. Voor één keer moest hij braafjes ja knikken als men hem meedeelde dat het zo en zo zou gebeuren. Zes mei werd de dag waarop

Burgemeester, zijn dame en zes stevige kleppers van zonen ontvangen werden door het gemeentebestuur en het personeel van de gemeente.

Theo Michielsens (foto 1998)

De heer Mennen verwelkomde de schone familie en wenste haar geluk bij de geboorte van een zevende zoon. Secretaris Richard Huybrechts sloot zich bij vorige spreker aan en toen kwamen de vele geschenken. Een mooie zilveren schotel met het wapen van de gemeente werd overhandigd door het bestuur. Het gemeentepersoneel bood een prachtige tinnen schotel aan, en verder werden vader, moeder en kinderen bedolven onder bloemenruikers en andere geschenken. De Michielsens-juniors leken wel in hun schik met al die blijken van sympathie. Een wijntje, wit en rood, werd geschonken en gedronken, en de Heer Burgemeester moest natuurlijk ook zijn woordje zeggen. De gelukkige vader bekende dat het een kwestie was van chance gehad hebben. Hij dankte iedereen op de meest eenvoudige wijze om de vele geschenken en om de warme sympathie waarvan hij en zijn familie getuigen waren. Een daverend applaus begroette de schone woorden van onze Burgemeester. Met een intiem babbeltje en onderonsje werd deze gezellige viering besloten. We menen dat

wij de tolk mogen zijn van al onze soldaten, lezers en lezeressen van de Were Di en wensen de familie Michielsens van harte proficiat en veel geluk met zevende zoon Boudewijn. Moge de zevende klepper flink opgroeien zoals de andere broers, en onze Were Di zal binnen een jaar of vijf zeker niet verdwijnen bij gebrek aan soldaten. Maar intussen hopen wij dat het zevental nog dapper zal ravotten en stoeien tot grote vreugde van onze Burgemeester en dame.

Een vraag: Were Di kan toch niet bedoeld hebben dat de jonge Boudewijn Michielsens op vijfjarige leeftijd als milicien naar de kazerne zou trekken?

Er werden ook records gebroken in Wijnegem:

September 1961: Rozeken Drofmans heeft een nieuw record gevestigd. Zij begon een babbeltje met een vriendin op een zaterdagavond om 7.15 u. Het babbeltje eindigde 's zondags 's morgens rond halfeen. Beide vrouwen deden nog steeds een sur place op dezelfde steen op de Merksemsebaan.

Een ander bijna-record: op vrijdag 13 oktober overleed Rosalia Mertens (Rozeke uit 'De Bijl'), acht maanden voor haar honderdste verjaardag.

Een stuk waaraan de overigens pas op 21 december 1970 geboren Bart De Wever van de N-VA een puntje zou kunnen zuigen:

16 april 1961 ... amper twintig minuten tijds waren er nodig om die avond de Familiazaal boordevol te doen lopen voor de Vlaamse volksavond, door het plaatselijke IJzerbedevaartcomitee ingericht. De nog jonge maar des te kraniger Chiro-muziekkapel gaf het startsein met trommels en klaroenen, terwijl statig zes vaandrighs uit de achtergrond naar voren traden. Dan klonk als een gebed de Psalm van Rodenbach, omlijst met vendelspel door flinke KSA'ers. De Heer Praats, voorzitter van het Comitee, sprak het welkom uit aan de geestelijke en burgerlijke overheid, aan alle uitvoerders en toehoorders, en deed een eerste warme oproep tot

massale deelname aan de komende Vlaamse feesten en herdenkingsdagen.

Daarop volgde dan, in een feestelijk verzorgde afwisseling, het kleurige en keurige programma van klank en toon, van zang en muziek, van stemming en schoonheid. De Spelemeiers, het Vlaams kwartet met eigen standing, maar dan een standing die volks is en tevens muzikaal verheffend. 'Opvoedend en naar de volksziel grijpend' moet wel hun leuze zijn. Verder het amper drie maanden jonge Wijnegems gemengd zangkoor Fidelitas, dat zijn vuurdoop schitterend doorstond en waarlijk zichzelf in de actualiteit heeft gezongen.

De held van de avond was toondichter Lode Dieltiens, geboren en getogen Wijnegemnaar, die het volk een flinke brok ¹ deed zingen uit ons rijke Vlaamse repertorium. De vlotheid van het interview dat hem werd afgenomen bewees dat Lode evenzeer een meester is van het gesproken als van het gezongen woord. De K.V.V.F. volkskunstgroep 'Mieke Stout' bracht stijlvol en meeslepend de volksdans voor het voetlicht. 't Was een verrassende en toch bestudeerde opeenvolging van echte Vlaamse volkskunst, door iedereen gemaakt, gloedvol aaneengeregen door de bindteksten van Piet Jacobs.

Bedevaartvlaggen treden aan ... ingetogen werd nu geluisterd naar het oproepen van de voorbije naoorlogse IJzerbedevaarten, en statig rijden zich de vaandels, het ene naast het andere, in een kleurig wimpelende keten, symbool van Vlaanderens trouw aan het verleden. Begeesterend was het woord van propagandaleider Lode Van Kerckhoven. Scherp en secuur weerklonk opnieuw maar steeds kordater de zweep der eisen voor ontvoogding en voor recht in onze staat: Vlaanderen, groei, groei verder en breder in

¹ Brok, bij uitbreiding brokjes: deze stijlfiguur treffen we in Were Di 1961 vaker aan. Zo heeft men het geregeld over Chirobrokjes (bedoeld worden sprokkelingen, korte berichtjes over de werking van de Chiro) en ook wel eens over Edel en Sterk-brokjes (dito berichtjes over de activiteiten van de katholieke turnkring). In één dergelijk bericht wordt ene mejuffer I.B. vernoemd: nou, die zouden we geen brokje durven noemen; we vonden haar namelijk destijds en nog vele jaren daarna een lekker stuk.

uw heropstanding, groei naar uzelf. Allen naar de 34ste IJzerbedevaart, klonk dan het slotwoord, bezegeld door ons oude strijdlid: Wijnegem wil en zal, talrijker dan ooit, aanwezig zijn op Vlaanderens dodenakker; 20 augustus 1961 wordt de bekroningsdag. Het Bedevaartcomitee dankt allen die van ver of van nabij meehielpen aan het slagen van deze dag, dankt bijzonder de jeugd, dankt alle aanwezigen die hun penning storten voor de heropbouw van de toren, dankt allen om hun geestdrift en rekent vast op ieders trouw aan Vlaanderen en de Bedevaart.

Bovenstaande tekst doet ons aan andere tijden denken, al kunnen we ons natuurlijk wel vergissen.

De stijl van de Were Di-verslaggeving blijft onverminderd gevarieerd (never change a winning horse): gaat het over het verkeer dan botst, bonkt, knotst en ploft het, waarbij de blutsen, blutsen en nog eens blutsen niet te tellen zijn. De pastoorscar met nummerplaat 688AD blijft daar evenmin van gespaard. Een fietser schuift uit op een pruim, ook niet alledaags als u het ons vraagt. Vergaderingen en besprekingen in de vele katholieke verenigingen verlopen fluks, vinnig, dapper, duchtig en zwaarwichtig. Waarover die flukse, vinnige, dappere, duchtige en zwaarwichtige discussies gaan wordt echter immer zedig verzwegen, een allicht met het biechtgeheim verwante traditie. Voor toneel- en andere opvoeringen oefent men er nog steeds niet naast. Feestjes worden flink ingezet en daarna wordt onveranderlijk een ferm stukske gedanst. Were Di's worden maandelijks na de goddelijke diensten op zondag met trossen verkocht. Ieveraars en ieveraarsters van de Bond van het Heilig Hart werken zich nog altijd uit de naad, en stoeltjeszetster Mit Dellafaille haalt tijdens de zondagsmissen ijverig de gul geschonken muntjes van twintig centiemen en van een gaatje voorziene stukken van vijftwintig centiemen op. Ze draagt daarbij al sinds mensenheugenis dezelfde paarse hoed en dezelfde grijze stoffrak. Het hardnekkige verhaal dat er door

onverlaten al eens een broeksknoop in de kerkschalen gedeponeerd wordt, kunnen we niet bevestigen.

Jozef Ernest Van Roey (1874-1961)

Het overlijden van de 86-jarige kardinaal Van Roey op 6 augustus 1961 wekt heel wat opschudding in Wijnegem. Hij was een brave mens, trouw aan de dynastie en aan de eenheid van het Belgische vaderland, maar die ter gelegenheid van het tweede huwelijk van Koning Leopold III met mej. Baels wel even de wet, die bepaalt dat het staatshoofd eerst voor die wet en pas daarna voor de Kerk moet trouwen, aan zijn gewijde laars lapt (het huwelijk was dringend want 'van moetens'), die tijdens de oorlog zowel de klokkenroof door de Duitsers als de bloedige aanslagen door verzetsgroeperingen en collaborerende organisaties scherp veroordeelde, en die gevraagd naar zijn mening over het VNV diplomatisch antwoordde: "Zij verkopen Volk en Staat".² Op het vliegtuig dat hem naar Rome vloog voor het conclaaf in 1958 vroeg hij als snack een gewone boterham met spekvet; hij was immers van afkomst een Kempische boerenjongen. Heden ten dage moeten kerkvorsten andere fratsen uithalen om opschudding te verwekken, maar die kon men zich in 1961 nog niet voorstellen.

² De collaborerende partij VNV (Vlaams Nationaal Verbond) gaf een dagblad uit met de naam 'Volk en Staat'.

In 1961 wordt de heraanleg van het Gemeenteplein voltooid en begint men met de graafwerken voor het kunstmatig meer naast de Wommelgemsesteenweg; de uitgegraven aarde moet dienen voor de ophoging van de nieuwe A13-snelweg.

Op woensdag 15 februari bekijkt half Wijnegem door beroekte stukjes glas en andere hulpmiddelen de bijna totale zonsverduistering. Het weer is mooi, er is weinig bewolking en zodoende is het natuurverschijnsel goed waar te nemen. WERE DI meldt dat we tot in het jaar 1999 zullen moeten wachten om nog eens dergelijk fenomeen mee te maken. Dat hadden zij natuurlijk uit de kranten, die het op hun beurt van hun documentatiediensten hadden. Voormelde zonsverduistering, alsmede die van 11 augustus 1999 en nog honderden andere, waren in de jaren tachtig van de negentiende eeuw precies berekend door de Oostenrijkse astronoom Theodor von Oppolzer en zijn team van rekenaars (computers bestonden toen nog niet). Maan en zon waren zowel in 1961 als in 1999 op de seconde af precies op tijd. In 1999 speelden de media (o.a. Humo en een aantal kranten) daarop in door gratis speciale kijkertjes aan te bieden om zonder gevaar voor oogletsel het evenement te kunnen volgen.

Een leuk verhaaltje, gedateerd 12 juli 1961, bereikt de redactie van WERE DI op 13 juli 1961. Berichtgever is Z.E.H. Van Hecken, in de vroege jaren vijftig onderpastoor en proost van Milac:

Beste Redactie,

Als u wilt vernemen hoe accuraat de post werkt, dan moet u volgende geschiedenis maar eens lezen. Mijn broer, missionaris van Scheut in Japan, stuurde mij op 1 juli 1961 een brief, maar vergat op de enveloppe als adres België te vermelden. Japanse postbeambten die met het Latijnse alfabet vertrouwd waren en enig idee hadden van de Europese geografie, stuurden de brief door naar postkantoor Frankfurt, Westfalen, Deutsche Bundesrepublik. De brief kwam in Frankfurt terecht, ofschoon Frankfurt de hoofdstad van de deelstaat Hessen is. Inmiddels was de omslag

zeer beschadigd geraakt, zodat de inhoud er gemakkelijk uit had kunnen vallen. In Frankfurt werd er een nieuwe enveloppe rond gedaan en de oude omslag met zegels en adres eropgeplakt en er volgende stempel opgeslagen: in beschadigde toestand gevonden op het postkantoor te Frankfurt, bij dienst terug gesloten met handtekening en getuigen. Vandaar kwam de brief in Amsterdam terecht en via Arnhem, waar ze er zich rekenschap van gaven dat Westmalle wel eens in België kon liggen, belandde hij tenslotte op 11 juli in Westmalle.

Frans Van Hecken (foto 1953)

Is dat niet de moeite waard om vermeld te worden als een voorbeeld van de zorg die facteurs overal ter wereld aan onze brieven besteden en als een aansporing om het werk van onze postmannen een hoge waardering toe te dragen?

Van deze gelegenheid maak ik gebruik om u nog eens te danken voor de regelmaat waarmee ik nog altijd de Were-Di ontvang. Ik lees uw blad elke maand van A tot Z en stel er heel veel belang in. Ik blijf ermee op de hoogte van al wat er in Wijnegem, dat ik nog bijlange niet vergeten ben, gebeurt. Met mijn beste groeten aan al de medewerkers van Were-Di. En tot dat ge nog eens afkomt. U zijt altijd hartelijk welkom.

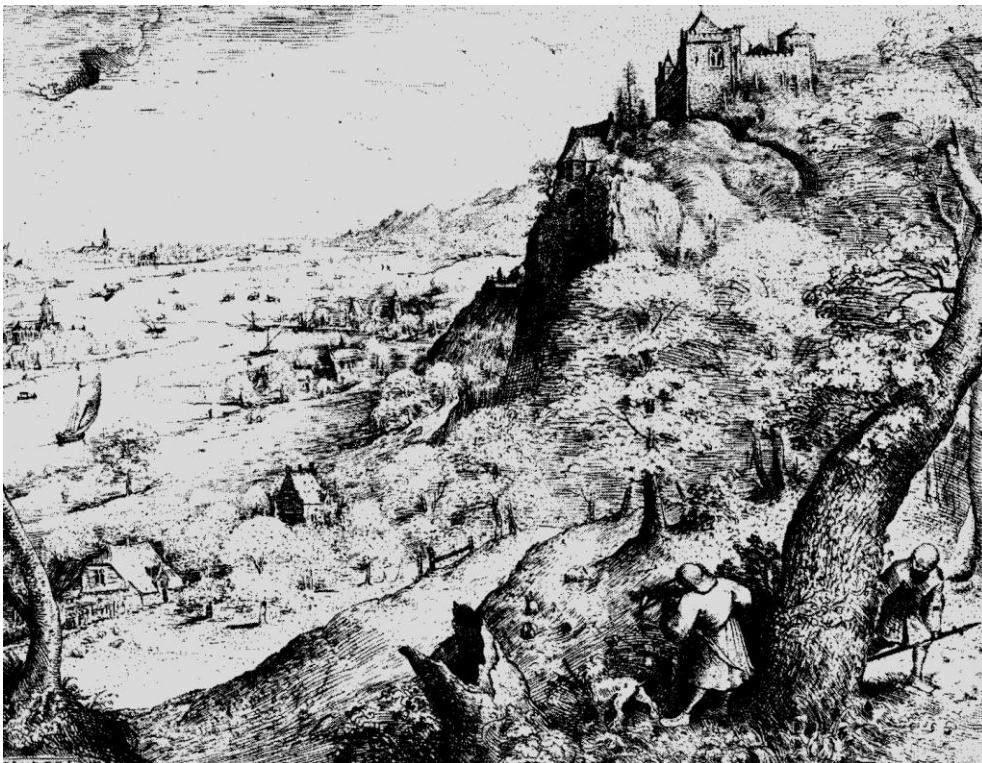
Van Hecken, Westmalle

Einde 1960 waren er 8.115 personen in de Wijnegemse boeken ingeschreven. Juist 365 dagen daarna telde de gemeente 8.133 inwoners. De mannen hadden nog de bovenhand met 4.083 tegenover 4.050 vrouwen. 421 personen kozen Wijnegem als nieuwe woonplaats, terwijl 497 personen de gemeente verlieten. Er waren 137 kleine bleiterkes, terwijl 73 personen overleden tijdens het afgelopen jaar. Er werd 112 maal 'ja' gezegd tijdens 56 huwelijken.

PIETER BRUEGEL EN DE VLEMINCKS UIT LIMBOURG

Raymond Correns

In het werk van Pieter Bruegel de Oude is er een ets met de titel *Landschap met konijnenjacht*. In de rechterbovenhoek zien we een rots, die fel uitsteekt boven het dal dat in de linkerhelft van de ets is voorgesteld. Op die rots staat op de rand van de afgrond een kerk en rechts daarvan een kasteel. Een uitzonderlijke plaatsing, menen we. Waar kan dat zijn? In het dal kronkelt een rivier.

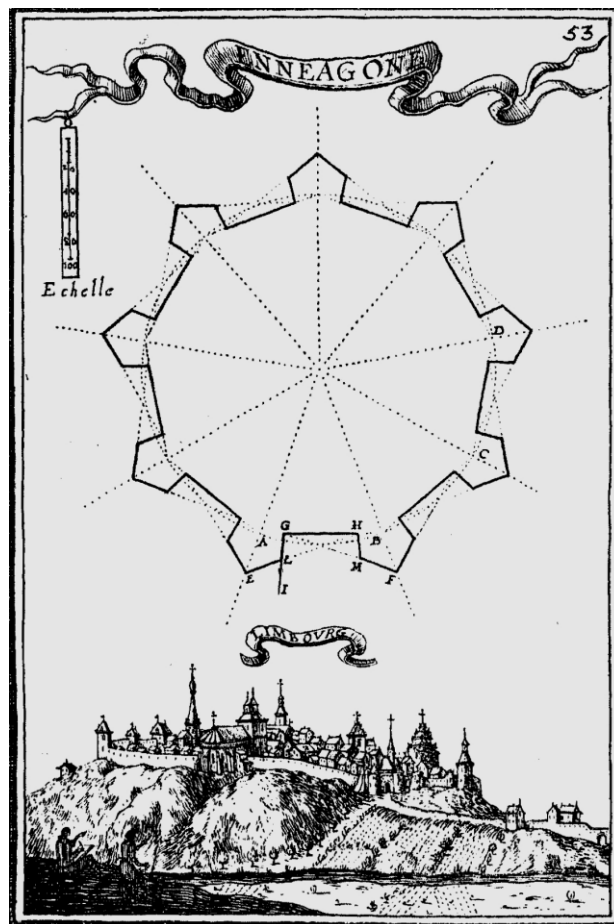

*Pieter Bruegel, De konijnenjacht, 1566, ets 223 x 291 mm.
(museum Boijmans Van Beuningen, Rotterdam)*

Veelal worden dergelijke landschappen bij Bruegel 'imaginair' genoemd, want in hun geheel topografisch niet te situeren.

Maar ... dat de schilder zijn landschappen componeerde, sluit niet uit dat bepaalde details kunnen verwijzen naar de realiteit. Bruegel ontdekte ze op zijn reizen, bezoeken en kleine uitstappen. Hij trok er wel eens op uit met zijn vriend Franckert, hij observeerde, maakte schetsen en gebruikte die in zijn tekeningen, etsen en schilderijen.

In de ligging van die kerk en dat kasteel menen we het nog steeds bestaande uitzicht te herkennen van de stad Limbourg (Limborch in de zestiende eeuw). Die stad ligt op een tachtig meter hoge rots, waarrond de Weser (Vesdre) kronkelt. Het was in de zestiende eeuw de hoofdstad van het oude hertogdom Limburg.

Limbourg anno 1671.

Rond 1527 werd in die stad Jan Vleminck geboren, zoon van Sebastiaan en van Aleydis Parijs. Vader Sebastiaan was er burgemeester. Hij stierf er in 1560, toen zijn zoon al een tiental jaren

aan het koninklijk hof in Valladolid (Spanje) verbleef, eerst onder Karel V, vanaf 1555 onder Filips II. Jan Vleminck Sebastiaanszoon keerde in hetzelfde jaar 1560 terug naar ons land.

In de ets *De hazenjacht* of *De konijnenjacht* zien we op de voorgrond verder een jager die twee hazen onder schot houdt. Maar hij merkt niet dat hij op hetzelfde ogenblik zelf door een soldenier beloerd en bedreigd wordt van achter de boom rechts op de voorgrond. De jager, die twee hazen of konijnen onder schot houdt, zal er geen enkel raken.

Dacht Bruegel hierbij aan het spreekwoord 'Wie twee hazen jaagt, vangt geen van beide'?

Evengoed kan het een link zijn naar een inwoner van de stad Limborch, namelijk Arnold, de broer van Jan Vleminck. Arnold voerde de Latijnse leuze 'Ex fiducia fallacia', wat betekent 'Wie de anderen te veel vertrouwt, komt bedrogen uit.' Nergens in de Bruegelliteratuur werd deze link gelegd!

EEN ONBEKEND WAPEN IN HET ARCHIEF VAN HAVRE

Stefan Crick en Marc Van de Cruys

Bij een bezoek aan het archief van de Wijnegemse heemkring Jan Vleminck werd ons enige tijd geleden een perkament getoond met daarop een fraai gekleurd wapen in typisch negentiende-eeuwse stijl (*afb. 1*). Aangezien de archivaris het wapen niet kon thuisbrengen en dus ook de titularis ervan niet kon identificeren, zijn we ermee op onderzoek getrokken.

*1. Het archiefstuk in kwestie (22,8 cm x 23,3 cm)
met het onbekende wapen.*

Beschrijving van het wapen

Het wapen op het perkament kon volgens ons heraldisch als volgt beschreven worden: "Gedeeld van blauw en zilver; I. doorsneden;

boven: een gouden leeuw, rood genageld en getongd; onder: een opvliegende zilveren zwaan, goud gebekt en gepoot, op een groene grasgrond; II. In zilver, drie paalgewijs naast elkaar geplaatste groene gebladerde takken, oprijzend uit een grasgrond van hetzelfde. Het schild getopt met een zilveren traliehelm, goud getralied, gesierd en omboord en rood gevoerd en gehecht. Wrong en dekkleden: goud en groen. Helmteken: een uitkomende gouden leeuw, rood getongd, met in de linkervoorpoot een tak uit het schild. Het wapen geplaatst op een groene grasgrond."

Identificatie van het wapen

Het wapen kwam ons vaag bekend voor, maar we besloten het als 'te identificeren' voor te leggen aan de lezers van *Heraldicum Disputationes*, het Vlaamse kwartaalblad voor heraldiek. Meerdere lezers reageerden en zegden dat het wapen toebehoorde aan de familie Stier.¹ En inderdaad, als we het *Wapenboek van de Belgische Adel van de 16de tot de 20ste eeuw*² erop naslaan, zien we dat onder *Stier* het volgende wordt vermeld:

Op 20 maart 1778 verleende keizerin Maria-Theresia te Wenen de titel van baron, overdraagbaar aan de eerstgeborene, een wapenvermeerdering voor Jean-François Xavier Stier, die licentiaat is in de rechten en in Antwerpen woonachtig is. Het wapen wordt op de adelbrief in het Frans als volgt omschreven: "parti d' azur et d'argent, coupé à dextre, la partie supérieure chargée d'un lion d'or, arme et lampassé de gueules, et l'inférieur d'un cygne d'argent, passant sur un terrasse de sinople, aux ailes éployées, et à senestre chargé de trois arbustes de sinople, posés en pals sur une terrasse de même. [...] couronne de baron à perles ...

¹ Hervé Douchamps, in *Heraldicum Disputationes*, Jaargang 15, (Wijnegem, 2010), aflevering 1, *Antwoorden 11/09 Onbekend wapen (=Stier)*, p. VI. Alsook antwoorden van Lucien Penders, Genk, D. Coutereels, Kalmthout en Francis du Quesne, Aartselaar.

² Luc Duerloo en Paul Janssens, *Wapenboek van de Belgische Adel van de 15de tot de 20ste eeuw*, Dl. N-Z, Gemeentekrediet, Brussel, 1992, p. 557.

[Supports:] *deux lions contournés d'or, armés et lampassés de gueules, tenant chacun une banderolle, celle à dextre aux armes de l'écu, et celle à senestre aux armes de la Bistrade, qui sont de sinople, à la tour donjonnée d'argent.*”

Volgens dezelfde bron verleende haar zoon, keizer Jozef II, op 16 juni 1778 te Semlin de titel van baron, overdraagbaar bij eerstgeboorte aan Albert-Pierre Stier, broer van bovengenoemde, en werden de Brabantse heerlijkheden Orp-le-Grand, Orp-le-Petit en Sainte-Adile verbonden aan deze adellijke titel. De beschrijving van diens wapen is hetzelfde als dat van Jean-François Xavier. Bijna vijftig jaar later werd nog een derde broer in de adelstand verheven. Koning Willem I benoemde op 26 april 1816 Henricus-Josephus Stier van Aertselaer, broer van bovengenoemden, te 's-Gravenhage in de Ridderschap van Antwerpen, met het predicaat ‘jonkheer’.³ Zijn wapen wordt evenwel niet beschreven.

2. Het wapen van zowel Jean-François Xavier als Albert-Pierre Stier volgens het wapendiploma.

3. Het wapen van Henricus-Josephus Stier op de adelbrief.

Geen nood, de officiële tekeningen van de respectieve wapens zijn in het vierde deel van het Wapenboek samengebracht (afb. 2 en 3).

³ Cfr. *Nederland's Adelsboek. Historisch gedeelte* I, Jg. 1, deel A-Z, 's Gravenhage, 1925, p. 309.

Oeps, foutje?

Het wapen van Jean-François Xavier en Albert-Pierre Stier is inderdaad hetzelfde als dat op het perkament uit het archief van de heemkring. Met dien verstande dat het wapen van de betrokkenen ‘vermeerderd’ is, te weten getopt met een baronnenkroon en vastgehouden door twee leeuwen, elk met een banier. Op de rechtse (voor de aanschouwer linkse)⁴ wordt het wapenschild nog eens herhaald, en op de linkse het wapen van de familie de la Bistrate: *in groen, een zilveren burcht, geopend van het veld* (afb. 4).

4. Het wapen van de familie de la Bistrate (tek. Marc Cheron)

Het wapen van Henricus-Josephus is ogenschijnlijk identiek, maar bij nader toezien zijn op het rechtergedeelte de leeuw en de zwaan gescheiden door een dunne zilveren lijn.

We zeiden al dat het wapen op het perkament ons bekend voorkwam, maar toch niet helemaal! Inderdaad, als we het *Armorial général de la noblesse belge* van baron de Ryckman de Betz erbij nemen, vermeldt deze wél een wapenbeschrijving bij *Stier d'Art-selaer* [sic] en daar is de blazoenering enigszins anders.⁵ Ook hij vertrekt van een gedeeld wapen, maar hij omschrijft het rechtse deel als: *in blauw, een zilveren dwarsbalk, vergezeld in het hoofd van een leeuw en in de voet van een zwaan*.

⁴ In de heraldiek wordt een wapen(schild) altijd beschreven alsof men erachter staat. Als men dus een tekening bekijkt is links dus rechts en omgekeerd.

⁵ de Ryckman de Betz, *Armorial général de la noblesse belge*, Liège, 1941, p. 426.

Op de tekening is de dwarsbalk eerder een streep, maar hij staat er wel. Ook vermeldt onze goede baron dat de familie uit Nederland stamt en in de achttiende eeuw naar Antwerpen is uitgeweken. Mogelijk is er over de grens dus wat meer informatie te vinden.

De familie Stier in Nederland

De *Annuaire de la noblesse* uit 1850 bevestigt dat de familie Stier, in mannelijke lijn toen al uitgestorven, oorspronkelijk van Amsterdam afkomstig is. De Stiers behoorden tot het patriciaat van de hoofdstad en waren gelieerd met andere voorname families zoals de families Rijser, Hooft, Pater, Tetz en Daemen.⁶

Het was de in Amsterdam geboren bankier Albert-Jan Stier die zich in Antwerpen vestigde en er op 22 augustus 1736 in het huwelijk trad met Isabella-Maria uit de adellijke familie de la Bistrate. Uit dit huwelijk van Albert Stier sproten acht kinderen,⁷ van wie de oudste zoon de eerder genoemde Jean-François Xavier was. Het was trouwens op voorspraak van zijn adellijke moeder dat hij, na de dood van vader Albert, de titel van baron kreeg van Maria-Theresia. Wat meteen ook de banier verklaart met het wapen van zijn moeder in het wapen.

Maar daarover later meer. Het is ons om het wapenschild te doen. Opvallend is wat dat betreft dat de *Annuaire* een tekening geeft van het wapen Stier mét versmalde dwarsbalk, maar een wapenbeschrijving zónder. Daarover dus hier geen uitsluitel.

Aangezien ‘gedeelde’ wapenschilden, zoals dat van Stier, meestal het resultaat zijn van een samenvoeging van twee afzonderlijke blazoenen - lees families - is de voor de hand liggende volgende stap dat we de aan Stier gelieerde families eens onder de loep

⁶ Isidore de Stein d’Altenstein, *Annuaire de la noblesse*, jg. 4, Brussel, 1850, pp. 147 e.v.

⁷ Naargelang van de bron varieert het aantal kinderen van zes tot acht. In het bestek van dit artikel hebben wij niet de tijd gevonden om te verifiëren wat het exacte aantal kinderen is geweest.

nemen. Ere wie ere toekomt, onze collega Hervé Douchamps is ons daarin al voorgegaan en heeft in het verleden al een duidelijke link gelegd tussen de wapens Stier en Rijser.⁸

De wapens Rijser en Stier

Over het wapen van de Waterlandse familie Rijser werd ook al uitgebreid bericht door ene mijnheer Drijffhout van Hooff.⁹

We besparen u de gedetailleerde opsomming van de verschillende wijzigingen die het wapen heeft ondergaan, sinds deze familie zich voor het eerst manifesteerde als schepenen van Amsterdam vanaf 1397 en sinds Jan Rijser in 1707 regent werd van het 'Dolhuys' in die stad.

Hoogstwaarschijnlijk bestond het stamwapen van deze familie enkel uit de gebladerde takken, dus het linkerdeel van het wapen Stier op het perkament.

De vegetatie is overigens al lang het onderwerp van discussie. Men zag er onder andere olijftakken in, maar in bovenstaande wapenbrief, door Maria Theresia verleend aan Jean-François Xavier Stier, wordt gewag gemaakt van *arbustes*, heesters. In zijn *Armorial Général* denkt Rietstap dat het om boonplanten gaat ('plants de fèves'), terwijl hij ze bij het oorspronkelijke familiewapen van Rijser als *gebladerde takken* betitelt.

Musschart blazoeneert ze als 'takken', van den Branden als 'doorntakken'. Bloys van Treslong Prins spreekt dan weer van 'leliestengels'.¹⁰

Wellicht heeft Drijffhout van Hooff gelijk als hij de hypothese naar voor brengt dat het rijzen betreft. Een 'rijs' is namelijk een jong dun takje. Met andere woorden is het in het geval van de familie Rijser, een sprekend element.

⁸ Hervé Douchamps, *Les armoiries Stier d'Aertselaer* in *Le Parchemin*, jg. 1990, pp. 209-215.

⁹ A.H. Drijffhout van Hooff, *Een Waterlandse familie (Rijser, Zegers Rijser)*, in: *De Nederlandsche Leeuw*, LXXII, col. 205-222, 234-253 en 272-296.

¹⁰ Drijffhout van Hooff, op. cit.

Misschien is het nog het beste om, zeker in het geval van Stier, te spreken van een opschietende gebladerde tak, want het woord 'rijs' is ondertussen in onbruik geraakt, en als het niet kan geassocieerd worden met de familienaam slaat het, zeker voor een leek, nergens op.

Het was Catharina Rijser Hendriksdochter die op 16 juni 1685 huwde met Elbert Stier, grootvader van de eerder genoemde Albert-Jan. Hun zoon Hendrik huwde in het sterfjaar van zijn moeder, op 7 januari 1701, met Cornelia Tetz. Waarschijnlijk was het deze Hendrik die daarna het wapen van zijn moeder Catharina Rijser aannam.

Tegen die tijd was het wapen Rijser al volledig gemuteerd. Het originele schild met de rijzen was opgenomen in een gedeeld wapen en van rechts naar links verhuisd, wat heraldisch gezien niet erg correct was. Aan de rechterzijde vinden we twee wapens van gelieerde families: (waarschijnlijk) Boelens van Loe die *in blauw, een onthoofde zilveren leeuw* voerde - pas onthoofd, want de bloeddruppels spuiten er nog uit - en de familie Sem die *in blauw, een zilveren zwaan* voerde, *halsgekroond van goud*.¹¹

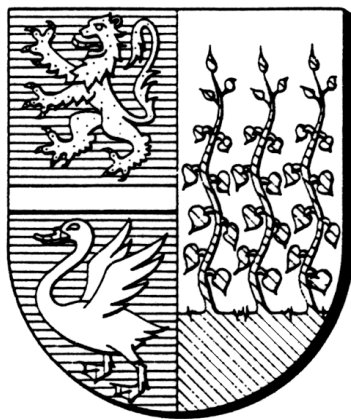
5. Het wapenschild Rijser

De twee zijn gescheiden door een beurtelings gekanteelde dwarsbalk (afb. 5).

¹¹ Anderzijds zou de zwaan ook een verwijzing kunnen zijn naar de zogenoemde *Waterlandse zwaan*, aangezien de familie van daar afkomstig was. Zie in dit verband Mr. dr. A. De Goede, *Waterlands Swane*, Enkhuizen, 1945.

Om toch enig onderscheid te maken met de echte Rijsers paste Hendrik Stier wat plastische chirurgie toe op het wapen. De kop van de leeuw werd terug aangenaaid en de nieuwe leeuw werd van een gouden kleurtje voorzien. De zwaan werd dan weer van haar kroontje om de hals ontdaan, maar kreeg in de plaats een grasgrond om op te staan. De beurtelings gekanteelde dwarsbalk ten slotte werd 'rechtgetrokken'.

De dwarsbalk werd ook blijkbaar wat versmald, want meestal zien we hem slechts op de helft van de normale breedte (*afb. 6*).

6. Het wapenschild Stier omstreeks 1700

Nu enkel nog trachten de titularis van het wapen op het perkament te ontdekken.

De familie Stier te Antwerpen

We zagen al dat licenciaat in de rechten en bankier Albert-Jan Stier zich te Antwerpen vestigde en trouwde met Isabella-Maria de la Bistrate. Onder de talrijke kinderen van het koppel werden er twee baron met vermeerdering van het wapen, maar blijkbaar ook met verlies van de dwarsbalk. Was die ondertussen zo smal geworden dat hij door de heraut die de wapenbrieven opstelde niet meer werd opgemerkt?

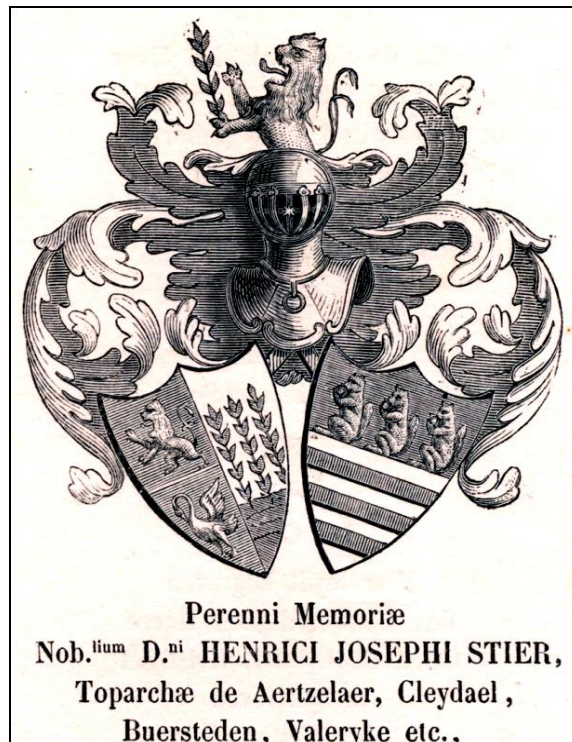
Dat was wél het geval bij hun broer Henricus-Josephus Stier. Henri huwde in 1767 in de Antwerpse Sint-Jacobskerk met Maria-Ludovica Peeters (1748-1804), vrouwe van Aartselaar en enige dochter van Joannes Peeters, heer van Aertselaer, Cleydael,

Buerstede enz. Dit verklaart waarom Henricus-Josephus Stier de naam 'van Aertselaer' aan zijn naam koppelde.

Na het uitbreken van de Franse Revolutie vertrok Henricus-Josephus Stier van Aertselaer in 1794 met zijn vrouw, kinderen en schoonkinderen naar Amerika. Ze zouden pas in 1803 terugkeren, waarna zij zich op het Brasschaatse kasteel De Mick vestigden dat hij had laten bouwen.

De dochter van Henricus en Marie-Louise Peeters, Isabella Stier, huwde in 1820 met Jean-Michel baron van Havre. Ook de broer van Henricus, François-Joseph, was getrouwd met een van Havre. Op 9 juli 1777 was hij, voor zijn tweede keer, met Catharina-Maria van Havre in het huwelijk getreden.¹² Meteen is ook verklaard hoe het komt dat het perkament met het wapen Stier zich in het archief van Havre bevindt.

De titularis

7. Het alliantiewapen van Henricus-Josephus Stier en zijn echtgenote Marie-Louise Peeters. De dwarsbalk is nog slechts een streep, maar bij nauwkeurig onderzoek nog wel te zien.

¹² *Annuaire* (op. cit.), p. 148.

Het wapen, afgebeeld op het archiefstuk dat in het archief van de Wijnegemse heemkring berust, kan volgens ons toegeschreven worden aan François-Joseph Stier. De reden is dat het wapen op het perkament van geen enkel adellijk attribuut is voorzien. François-Joseph is de enige Stier die geen adellijke titel bezat en die met een van Havre gehuwd was.

Het blijft echter een feit dat het wapen ons inziens niet helemaal correct is. Zoals bij zijn broer had de zilveren dwarsbalk, hoe smal ook, door de kunstenaar moeten voorzien zijn ... (*afb. 7*).

WAT STRAATNAMEN VERTELLEN

(K-L)

Carlo Evers

Kanaalstraat

Op de kaart van P. Stijnen uit 1742 staat de Kanaalstraat vermeld als *Groenstraete*. Oorspronkelijk begon de Groenstraat immers aan de Turnhoutsebaan en liep ze van daaruit naar 's-Gravenwezel langs de huidige 's-Gravenwezelsesteenweg. Nadat de oude vaart was verbreed tot het Albertkanaal, besliste het college op 20 februari 1936: *De vroegere Groenstraat, vanaf de zuidkant der Turnhoutsebaan tot aan de vaart, verandert in Kanaalstraat.*

De Kanaalstraat verbindt nu de Turnhoutsebaan met de Kraaidijk.

Arch. gemeente Wijnegem, collegebesluiten 1935-1938

Arch. HK, P. Stijnen, *Casteel ende Graeffschappe van Wijneghem*, 1742

Karel Verbistpad

In de Atlas der Buurtwegen (1846) staat deze weg beschreven onder het nummer 10: *Chemin pavé de Wommelghem à Anvers: Galgenstraet, lengte 231 m.* Deze straat verbond de huidige Krijgsbaan met de Turnhoutsebaan. Waar ze op de Turnhoutsebaan kwam, stond in het midden van de achttiende eeuw een galg. De oude naam was dus 'Galgenstraat'. Daar er echter in Wijnegem nog een andere Galgenstraat is (een zijstraat van de 's-Gravenwezelsesteenweg) ontstond er geregeld verwarring. De gemeenteraad besliste daarom tot de naamsverandering op 16 maart 2009. Het Karel Verbistpad werd ingehuldigd op 21 juli 2009, precies de honderdste verjaardag van het overlijden van deze Wijnegemse wielerkampioen.

Karel Verbist werd geboren te Antwerpen op 16 augustus 1883 als zoon van Felix Verbist en Maria Theresia Wouters. Het gezin woonde aanvankelijk aan het Coxplein in Borgerhout, maar na het

overlijden van vader Verbist verhuisde men naar Wijnegem. In 1906 werkte Karel als leerjongen-velomaker bij Van Peer. Zijn grote doorbraak als wielrenner-pistier kwam toen hij in 1907 de 24-urenkoers van Antwerpen won op de velodroom van Zurenborg. Sindsdien reeg hij de overwinningen aan elkaar, zowel in het binnen- als in het buitenland. Hij werd o.a. Belgisch kampioen en wereldrecordhouder achter derny, maar maakte op 21 juli 1909 een dodelijke val op de piste van het Karreveld te Brussel. Vele duizenden woonden zijn begrafenis in Wijnegem bij.

Arch. HK, P. Stijnen, *Casteel ende Graeffschappe van Wijneghem*, 1742

Atlas der Buurtwegen, Technische Dienst gemeente Wijnegem, 1846

P. Van Dael, *Wijnegemse wielersport vroeger en nu*, HK Wijnegem, 2008

Kasteellei

Het schepencollege besliste op 20 februari 1936 *de Molendreef, weg gelegen langsheen de afsluiting van het domein Wijneghemhof, vanaf de Turnhoutsche baan tot aan de Stokerijstraat de benaming te geven van 'Kasteellei'. Het deel, gelegen tusschen de Kasteellei en de Turnhoutsche baan en reeds gedeeltelijk bebouwd, blijft behouden als 'Molendreef'.*

Deze foto werd in 1905 genomen, ongeveer op de plaats waar nu een ingang naar het kasteel (De Lichtbron) is. De Kasteellei heette toen nog Molendreef.

De beslissing is niet heel duidelijk geformuleerd. De Kasteellei takt even voorbij het kapelletje rechts af van de Molendreef en komt uit op de Stokerijstraat nabij de brug over de Schijn aan de grens met Wommelgem. Zij heeft achtereenvolgens als zijstraten: de Lindelei, de Oudstrijderslaan, de Henri Savenierslaan en de

Zevenbunderlaan. Het grootste gedeelte van deze oude zandweg werd verbreed en verhard in de vroege jaren 1950, toen de wijk Zevenbunder werd aangelegd.

Arch. gem. Wijnegem, collegebesluiten 1935-1938

Kerkhofstraat

Collegebesluit van 9 juni 1938: *Met het oog op het bouwen langsheen de veldwegen, gronden aan de Schoolstraat (Schootensche steenweg) naar de Kosterijstraat, wordt aan deze wegenis de benaming gegeven van 'Kerkhofstraat'.*

De Kerkhofstraat verbindt thans de Schoolstraat met de Vaartdijk. Vroeger vormde deze straat een rechtstreekse verbinding met de Kosterijstraat, maar omwille van de bouw van het nieuwe jeugdhuis werd de bedding omgelegd naar de Vaartdijk. Op de Kerkhofstraat komen twee voetwegen uit die bij de Boskantweg horen. De straat heeft haar naam te danken aan het feit dat zij naast de gemeentelijke begraafplaats gelegen is.

Arch. gem. Wijnegem, college 1935-1938

Kleine Wommelgemsteenweg

De Kleine Wommelgemsteenweg, die slechts voor een paar meter op Wijnegems grondgebied ligt, fungeert nu als inrit naar het warenhuis Makro. De straat vormde vroeger de verbinding tussen de Krijgsbaan en de Turnhoutsebaan. Zij kwam op de Turnhoutsebaan recht tegenover de dreef naar kasteel Ertbrugge. De oude kasseien liggen er nog, maar ze zijn overwoekerd door onkruid.

De straat werd aangelegd in 1753 en was een deel van de hoofdweg Wommelgem-Antwerpen. Zij kwam tot stand in opdracht van de aandeelhouders die de Turnhoutsebaan lieten herkasseien. Om dit werk te bekostigen werden namelijk overal barelen geplaatst aan de ingangen van de dorpen; zo stond er een bareel tegenover het huidige café Den Haas op het Ruggenveld in Deurne. Om de boeren en kooplui met hun zwaar beladen karren te verplichten de

bareel te passeren en tolgeld te betalen, werd de Kleine Wommelgemsteenweg aangelegd.

RAA o/a/Wommelgem, schepenboeken 1750-1755

Koolsveldlaan

De Krommelei, verbinding tussen de Krijgsbaan en de Wommelgemse steenweg, wordt Koolsveldlaan (collegebesluit 20 februari 1936). De Koolsveldlaan begint aan de Wommelgemsteenweg en eindigt aan de Dorenboslaan. Zij heeft als zijstraten de Brouwerslaan, de Lazaretstraat, de Frans Van Schevensteenstraat, de Jozef Nauwelaertsstraat, de Schijnbeemdenlaan, de Krommelei en de Rozenlaan.

De Koolsveldlaan ter hoogte van de Jozef Nauwelaertsstraat, 1963.

Sommigen menen dat de Koolsveldlaan vroeger 'Keulse Baan' heette. Deze veronderstelling is echter weinig aannemelijk, daar de nabijgelegen Schijn in het verleden dikwijls buiten haar oevers trad, zodat de weg voor zware karren ontoegankelijk was. Ook is er in geen enkel archiefstuk sprake van een 'Keulse baan'. Wel werd de straat in het verleden aangegeven als 'Cromme Leye', met begin aan de huidige Krijgsbaan en einde aan de huidige Kasteellei.

De Koolsveldlaan dankt haar naam aan een oude boerderij, die in het midden van de achttiende eeuw gepacht werd door Adriaan Cools. Deze vrij grote, stenen hoeve lag ongeveer ter hoogte van het huidige rusthuis Rustenburg en was omringd door dertig bunder bebouwde grond en weiden. Tot na oorlog van 1914-1918 was de Koolsveldlaan een prachtige beukendreef. De bomen verdwenen in 1918 met de bouw van de eerste huizen. Pas op het einde van de jaren zestig kreeg de hobbelige zandweg een verhard wegdek.

Arch. HK, P. Stijnen, *Casteel ende Graeffschappe van Wijneghem*, 1742
Arch. gemeente Wijnegem, collegebesluiten 1935-1938

Korte Dreef

De gemeenteraad besliste op 27 oktober 1972: *De Raad, gelet op de vraag van de heer Georges Clarisse tot verkaveling en overwegende dat te dien einde de Korte Dreef op grondgebied Schilde dient verlengd te worden tot op Wijnegems grondgebied; gelet ook op het K.B. van 6 februari 1971: beslist het stratentracé zoals opgelegd op het plan van stedenbouw (141/063) en de grondinneming in het voordeel van de gemeente, zoals voorgesteld op bijgaand plan, voorlopig goed te keuren. Voor zover er hieromtrent geen bezwaren binnenkomen tijdens het openbaar onderzoek, zal dit besluit als definitief worden aangezien.*

De Korte Dreef, een zijstraat van de Ruiterslaan, ligt grotendeels op het grondgebied van Schilde.

Arch. gemeente Wijnegem, gemeenteraadsbesluiten 1970-1975

Kosterijstraat

Op een overzichtsplan van de gemeente uit 1845 worden de Kosterijstraat en de Reigerstraat vermeld als de *Kruyswegh*. In de Atlas der Buurtwegen uit 1846 staat de straat genoteerd onder het nummer 20: *de l'église à Kijckuit: veldweg, lengte 530 m.*

Een eerste kosterhuis werd, voor zover we gegevens vinden in de archieven, gebouwd tussen de Kosterijstraat en het kerkplein. Tot

1851 deed één kamer ervan dienst als klaslokaal. Wegens het stijgende aantal leerlingen besliste de gemeente in 1850 een nieuwe kosterij op te trekken achter de kerk, tussen de Boskantweg en de Kosterijstraat die toen nog Kruisweg heette. Deze woning met klaslokaal werd in 1871 alweer vervangen door een groter gebouw in de Kosterijstraat zelf. Daarin werd nog lesgegeven tot de verhuis van de gemeenteschool naar de Schoolstraat in 1901.

De Kosterijstraat rond 1970. Rechts de onderwijzerswoning uit 1871, die later als rijkswachtpost werd gebruikt. Uiterst links de fietsenmakerij Eugene Meeus.

De eerste koster-schoolmeester die we vinden in de kerkelijke annalen was Frederik Fredericx. Hij werkte in dienst van pastoor Verbelius tot aan zijn dood in 1630. De laatste die de functies van koster en onderwijzer combineerde was Jan-Baptist Van Turnhout (1837-1875). Hij verhuisde in 1871 naar het oude kosterhuis aan de Turnhoutsebaan, dat door het kerkbestuur in 1896 volledig zou worden verbouwd en dat na de Tweede Wereldoorlog als pastorij zou worden ingericht.

Technische Dienst gemeente Wijnegem, Atlas der Buurtwegen, 1846
L Spaepen en C. Evers, Van koster-school tot gemeenteschool, catalogus HK, 2001

Kraaidijk

De naam 'Kraaidijk' is afgeleid van het toponiem 'Kraaiwijk'. Op 18de-eeuwse kaarten staat deze naam voor een plaats tussen de huidige Oude Turnhoutsebaan en de Helenalei. Waar de Helenalei uitgeeft op de Turnhoutsebaan stond in de eerste helft van de achttiende eeuw de 'Craijwijcksche hoeve', een voor die tijd vrij grote boerderij.

Op de kaart van 'het Graeffschap van Wijneghem' (1742) staat deze hoeve gequoteerd onder nummer 43: *De Creiwijck hoeve met huysblock groot 1 bunder 135 roeden*. Deze was gelegen tegen de baan Antwerpen-Turnhout en paalde aan nr. 42 *de Kiekenmande*. Enkele vermeldingen in het Rijksarchief Antwerpen:

1742: *Eene hoeve met huysinge schuere stalle landen heyden weyde gronde ende allen toebehoorten genaemt het Craywijck gestaen ... aen het stuck genaemt het Lanck block*.

1759: *Een stede insgelijks gelegen alhier tot Wijneghem genaemt het craeywijck 3 bunder drie vierendeel*.

Volgens Floris Prims heeft het woord 'wijk' hier niets te maken met een nederzetting (vicus), maar is het verwant met de oude waternaam 'wic', die 'kreek, baai, inham' betekent en die nog aan de kusten van de Britse eilanden en van Skandinavië in vele toponiemen op -wich en -vic terug te vinden is. Volgens J.H. Gallée treffen we het woord ook in Drenthe en in Overijssel aan ter aanduiding van kleine (zij)kanaaltjes, o.a. in 'de Lange Wijk' of 'de Kalkwijk'. J.B. Stockmans: *Een ander Kraaiwijk vinden we te Wijnegem bij Antwerpen, waar het oorspronkelijk de naam van een kreek of vliet kan geweest zijn die met de Schijn, die destijds nog aan de werking van de getijden onderworpen en derhalve veel breder was dan tegenwoordig, in verbinding stond*.

Het eerste lid 'kraai' heeft naar alle waarschijnlijkheid niets met vogels te maken, maar zou kunnen teruggaan op 'krage' (kraag, hals). 'Craywijck' zou dan op een enge, kraag- of halsvormige kreek of inham kunnen duiden. Misschien is de nabijgelegen Zwanebeek of 'Wezelsche beke' eertijds een kreek geweest?

Het gedeelte van de Vaartdijk tussen de brug en de Schoolstraat werd omgedoopt tot 'Kraaidijk'. 'Kraai', het eerste gedeelte van de oude toponiem Kraaiwijk, en 'dijk' omdat de straat vlak naast het Albertkanaal gelegen is.

Ons dorp van Toen, catalogus Heemkring Wijnegem, 1998
RAA Gaa 's-Gravenwezel 35, schepenboek 1740-1753 nrs 8-9
J.B. Stockmans, *Geschiedenis van Deurne*
J.H. Gallée, *Nom. Geogr. Neerlandia III*, p. 359 vlg.

Krijgsbaan

Op de kadasterkaart van landmeter Popp uit 1858 staat de Krijgsbaan vermeld als: *Route Militaire*. Deze kasseibaan was een zijstraat van de verlegde Turnhoutsebaan die rond Fort I liep. Bij de bouw van de fortengordel rond Antwerpen in 1859 moest deze legerweg, die aanvankelijk niet openstond voor het gewone buurtverkeer, een snelle verbinding realiseren tussen de verschillende forten van Wijnegem tot Wilrijk. De benaming 'Militaire Baan' is in de volksmond nog altijd niet helemaal uitgestorven.

De Krijgsbaan vormt gedeeltelijk de grens met Deurne. Zij draagt de naam 'Krijgsbaan' tot aan de grens met Wommelgem, waar ze overgaat in de 'Autolei'. Als zijstraten heeft ze aan de oostkant de Dorenboslaan en de versmalde Krommelei, waarachter een golfterrein zich uitstrekt. Aan de westkant is er het Karel Verbistpad en fungeert de Kleine Wommelgemsteenweg als inrit voor het warenhuis Makro.

Archief HK, Kadasterkaart Popp, 1858
Techn. Dienst gemeente Wijnegem, Atlas der Buurtwegen, 1846

Krommelei

In zitting van 9 november 1872 keurde de gemeenteraad, met zes stemmen tegen een, de afschaffing goed van buurtweg 26, *gezien eenen brief van de heeren Jos. en Florent Joostens en van mevr. de weduwe Constant Joostens in dato 30 October 1872, verzoekende de vernietiging van den voetweg nr. 26 genaamd 'Krommelei', leidende van Wijneghem Dorp naar Steenenbrug.*

Met deze beslissing verdween de weg nochtans niet van de kaart, want het college besloot op 20 februari 1936: *De Krommelei, verbinding tusschen de Krijgsbaan en de Wommelgemsche steenweg, wordt genoemd 'Koolsveldlaan'*. Maar daarmee was de kous nog niet af. In de gemeenteraadszitting van 11 december 1950 kreeg het deel van deze verbindingsweg dat via een aftakking eigenlijk het verlengde vormde van de Koolsveldlaan, opnieuw de naam 'Krommelei'.

In 1960 was de Krommelei nog een straat met ouderwetse putten en plassen.

Men vindt deze naam reeds op kaarten uit de achttiende eeuw als *de Cromme Leye* en als *Wegh van Borsbeeck naer Wijneghem*. Zij loopt parallel met de Grote Schijn en wordt soms ten onrechte 'Keulse Baan' genoemd (zie ook bij Koolsveldlaan).

Op de kaart Stijnen uit 1742 zien we inderdaad een kronkel in de weg, ongeveer op de plaats waar in de jaren 1980 de 'kromme wijk' werd aangelegd. Het woord 'lei', waarschijnlijk afgeleid van 'leiden', komt als synoniem voor 'laan' vrijwel alleen voor in de regio Antwerpen.

Arch. gemeente Wijnegem, gemeenteraadsbesluiten 1866-1889 en 1955-1960

Arch. gemeente Wijnegem, collegebesluiten 1935-1938

Arch. HK, P. Stijnen, *Casteel ende Graeffschappe van Wijneghem*, 1742

Lange Kruisweg

Bij Jules Wuyts lezen we in verband met Frans Van Schevensteen van brouwerij De Reiger: *Om vervoer met zwaargeladen bierwagens mogelijk te maken, liet hij de steenweg leggen van de Broekstraat tot aan de Schotense steenweg (huidige Schoolstraat). Voor de vaart er lag liep deze weg door tot aan de Zandstraat. Deze baan, aanvankelijk een karspoor, werd omwille van de vele moeilijkheden die men hierop met de zwaargeladen bierwagens ondervond, 'Lange Kruisweg' genoemd.*

De auteur van deze tekst heeft vermoedelijk niet geweten dat deze aardeweg reeds als *Kruyswegh* aangeduid staat op de kaart van P. Stijnen uit 1742. Ook de huidige Kosterijstraat heette oorspronkelijk 'Kruisweg'. Het lijkt dus aannemelijk dat deze naamgeving te maken had met een kruisweg (Lat. 'via crucis' of 'via dolorosa') die ter hoogte van de kerk vertrok en die door de gelovigen, o.a. op Goede Vrijdag, al biddend of in processievorm werd gevolgd. Zulke kruisweg beeldt in veertien scènes of 'staties' het bekende lijdensverhaal van Christus uit.

Jules Wuyts, *Enkele grepen uit de geschiedenis van Wijnegem, 1952*
Arch. HK, P. Stijnen, *Casteel ende Graeffschappe van Wijneghem, 1742*

Lazaretstraat

De Lazaretstraat verbindt de Brouwerslaan met de Koolsveldlaan in de vorm van twee zijden van een vierkant.

De naam 'lazaret' is afgeleid van de bedelaar Lazarus uit de Bijbel, die aan lepra zou hebben geleden. Een lazaret was dus oorspronkelijk een leprozerie. In de middeleeuwen werden, vooral na de kruistochten, overal in Europa zulke inrichtingen voor melaatsen en pestlijders gebouwd, meestal buiten de stadsmuren om besmetting te voorkomen.

Het Wijnegemse lazaret, achter het oude godsgasthuis gelegen en onlangs volledig gerenoveerd, was bij de bouw ervan in 1897 bedoeld om rusthuisbewoners of andere dorpelingen die aan een besmettelijke ziekte leden te verplegen.

Het lazaret kon volledig zelfstandig functioneren, want behalve een ziekenzaal was er ook een keuken, een kleine badplaats, een kamer voor een zuster-verpleegster, enz.

De Lazaretstraat zoals ze er in 1988 uit zag.

www.encyclo.nl/begrip/lazaret

Lindelei

Collegebesluit van 17 juli 1945: *De vroegere dreef leidende naar het kasteel van de familie Mols, weg welke thans de verbinding tewerkstelt tussen de macadambaan en de Kasteellei en gelegen naast de watertoren, zal worden genoemd 'Lindendreef'. De aanpalende eigenaars zullen de dreef met lindebomen beplanten.*

De linde (tilia) is een geslacht van bomen uit de kaasjeskruidfamilie (malvaceae). Binnen dit geslacht onderscheidt men een 25-tal soorten. De lindeboom kan zeer oud worden en, afhankelijk van de soort, 15 tot 30 meter hoog. Vroeger werden lindes vaak als herdenkingsboom aangeplant: zie bijvoorbeeld de linde op de speelplaats van de gemeenteschool, die werd geplant bij het eeuwfeest van België in 1930, maar die onlangs werd vervangen door een nieuw exemplaar.

De Lindelei verbindt de Turnhoutsebaan aan de voet van de brug met de Kasteellei en heeft als zijstraten de Stokerijstraat en de Molendreef.

Arch. gem. Wijnegem, collegebesluiten 1940-1945
www.nl.wikipedia.org/wiki/linde

Mededelingen

Vorbije activiteiten

De paastentoonstelling van onze heemkring handelde dit jaar over de bekende Stokerij Meeùs. Bij de voorbereiding bleek al snel dat het project heel wat aandacht kreeg, ook van buiten Wijnegem, zodat we besloten de openingsperiode met een week te verlengen. Op de tentoonstelling en in het bijbehorende boek werd het hele verhaal verteld: over het stoken van jenever, de geschiedenis van het bedrijf en de rol van de familie Meeùs in Wijnegem, het dagelijks leven in en rond de fabriek, de figuur van Hendrik Verlinden, de ontwikkeling van de stokerijsite na de stopzetting van het bedrijf en ten slotte over het toekomstproject van Axel Vervoordt.

De medewerking van velen resulteerde in een prachtig resultaat. De verzamelobjecten, de authentieke overblijfselen van de oude distillerie, de ruim honderd foto's en de beeldmontage ... dit alles gaf de bezoeker een volledige kijk op de geschiedenis van de eens zo roemrijke stokerij. Ook het boek was weer een voltreffer, zowel inhoudelijk als qua lay-out een pareltje van 180 bladzijden. Het ging dan ook als zoete broodjes van de hand, zodat we na de eerste 475 exemplaren er nog 300 moesten laten bijdrukken.

Naast de 1614 bezoekers van de expositie maakten nog eens 260 mensen een rondleiding mee op de stokerijsite of in het huis van Hippolyte Meeùs. En op 30 mei ontvingen we ongeveer negentig nazaten van de familie Meeùs, die een ganse dag in Wijnegem doorbrachten op zoek naar de sporen van hun voorouders.

Vanuit alle hoeken werd dit geslaagde project met lof overloden. Dit was natuurlijk alleen maar mogelijk dankzij de bijdrage van velen. Namen noemen doen we liever niet, want we zouden iemand kunnen vergeten. Tekstschrijvers, geïnterviewden, verzamelaars, fotografen, bruikleengevers, sponsors, en natuurlijk de ploeg van vaste medewerkers van onze kring ... aan allen onze welgemeende dank! (vw)

Op zaterdag 30 april bezocht een uitgebreide groep nazaten van de familie Meeùs o.a. de tentoonstelling over de Stokerij van hun illustere voorvaderen. Ze kwamen uit de Brusselse rand, uit Wallonië en zelfs uit het Groothertogdom Luxemburg en Frankrijk. Heel tevreden en met flink wat boeken onder de arm keerden ze na hun dagje Wijnegem naar huis terug.

Op onze tentoonstelling mochten we ook een zeer geïnteresseerde delegatie van het Hasseltse jenevermuseum verwelkomen, aangevoerd door directeur Davy Jacobs. Dit vroeg natuurlijk om een tegenbezoek. Op 14 mei trok een eerder bescheiden afvaardiging van onze heemkundige kring naar Hasselt. Tijdens de rondleiding door een deskundige gids bleven maar weinig geheimen van de jenever ('van korrel tot borrel') onbesproken. Met een passage langs het proeflokaal en met een lekkere borrel werd dit museumbezoek afgerond. De afwezigen hadden nog maar eens ongelijk. (vw)

Komende activiteiten

De jaarlijkse Heemdag Vlaanderen vindt ditmaal plaats op zaterdag 24 september 2011 in de Floréal Club in Blankenberge. Hij staat in het teken van het kusttoerisme in de belle époque (1890-1914). In de voormiddag vertelt Robert Boterberge de geschiedenis van het ontstaan van het kusttoerisme en de gevolgen ervan voor de visserij. Aansluitend vergast François Driessen de aanwezigen op enkele volksverhalen en legendes. In de namiddag kunnen de deelnemers kiezen uit drie bezoeken:

- een geleid bezoek aan het Belle Epoque Centrum met een korte art nouveauwandeling in het centrum van Blankenberge;*
- een themawandeling 'vissers versus toeristen' met bezoek aan de Paravang en een demonstratie visnetten en visserssokken breien;*
- een bezoek aan het maritiem museum van vzw De Scute met de restauratie van de legendarische Blankenbergse vissersschuit.*

Het volledige programma en het inschrijvingsformulier kan men vinden op heemkunde-vlaanderen.be. Deelname kost 35 euro p.p. inclusief lunch. Enkel het voor- of namiddagprogramma: 15 euro.

Op zondag 16 oktober 2011 organiseert onze heemkring een expertisedag onder het motto 'Schatten van schatten op zolder'. Hebt u thuis kunstwerken of oude spullen waarvan u graag de waarde of de ouderdom zou kennen of waarover u graag wat meer

achtergrondinformatie zou krijgen? Breng ze dan op 16 oktober tussen 10 en 12 of tussen 13.30 en 17 uur mee naar het gemeenschapscentrum 't Gasthuis, Turnhoutsebaan 199 in Wijnegem. Vier deskundigen onder leiding van Etienne Mahieu, de bekende restaurateur en kunstkenner die voor ons enkele maanden geleden al een geslaagde voordracht gaf over vervalsingen in de kunst, zullen er uw schilderijen, beelden, etsen, snuisterijen enz. met de nodige aandacht onderzoeken en u de nodige informatie geven. Maar let op: wapens, juwelen en textiel worden niet aanvaard. Per schatting betaalt u een vergoeding van slechts 1 euro, met een maximum van twee schattingen per persoon. Bent u dus benieuwd om meer te vernemen over uw eigen Rubens, Van Gogh of Rodin? Aarzel dan niet om langs te komen op 16 oktober. Ook niet-leden en mensen van buiten Wijnegem zijn welkom!

Familienieuws

Op 14 juni jl. overleed Raymond Brems in de leeftijd van 81 jaar. Meester Brems was niet alleen een trouw lid van onze heemkring, maar hij speelde ook in enkele andere Wijnegemse verenigingen en organisaties een prominente rol. In de jaren 1960 maakte hij zich verdienstelijk als stichter en voorzitter van het zogenaamde 'Cultureel Centrum', een overkoepelende cultuurvereniging die de verre voorloper was van de huidige Cultuurraad. In 1976 stapte hij in de gemeentepolitiek. Hij zou o. a. geruime tijd de functie van schepen van financiën uitoefenen. De laatste maanden verbleef hij in home Rustenborg. We bieden de familie onze oprechte deelneming aan.

Illustraties:

Kristof Evers (5)

www.dendermonde.be (9)

Archief Heemkring Jan Vleminck (13, 15, 32, 37, 48, 50, 52, 55, 57)

J. De Haan, *Hier ziet men uit Paleizen. Het Groninger interieur in de 17de en de 18de eeuw*, Assen, 2005 (18)

A. Verschaeve, *Brugs tin*, Brugge, 1987 (20)

L. Spaepen (23, 26, 62)

www.kempenserfgoed.be (30)

Bruegel, een dynastie van schilders, cat. Europalia, Brussel, 1980 (34)

A. Manesson Mallet, *Les travaux de Mars ou la fortification nouvelle, tant régulière qu'irrégulière*, Paris, 1671 (35)

J. Duerloo-P. Janssens, *Wapenboek van de Belgische Adel*, Brussel 1992 (39-45)

Marc Cheron (40)

H. Douxchamps, *Les armoiries Stier d'Aertselaer*, Le Parchemin 1990 (43-44)

Graf- en gedenkschriften van de provincie Antwerpen (45)

J. Giebens (60)